

FESTES PATRONALS I DE MOROS I CRISTIANS

Villanueva de Castellón 2013

Del 10 d'agost a l'1 de setembre

autor de la portada

Ximo Murillo Ribes

Naix a Alzira l'any 1976. Comença els seus estudis al poble finalitzant amb el COU.

Obté la llicenciatura en Belles Arts a la Facultat de Belles Arts de Sant Carles de la Universitat Politècnica de València l'any 2001. S'especialitza en gravat i disseny gràfic.

Realitza diverses exposicions individuals i col·lectives a Castelló, Alberic, València, Almassora, Castelló de la Plana, Ontinyent, Olot, Xàtiva i Alcoi.

Obté diverses mencions i premis de gravat i disseny, com la biennial de gravat de Xàtiva, Poesia Il·lustrada a Ontinyent, *València Crea* a València, el Certamen Mufart a Madrid i el Cartell de Festes de Castelló.

Actualment treballa i resideix a Alcoi com a professor de Dibuix a l'IES Cotes Baixes. I compagina la docència amb el disseny gràfic i el gravat.

Té com aficions la fotografia i el senderisme.

sumari

Salutacions	4
Consell Municipal de Festes	13
Sultania 2013	14
Capitania 2013	16
Reina de les Festes i Cort d'Honor	18
Programa d'actes	24
Premis Ausiàs March	29
La nostra gent, la nostra història	33
Record de les festes de 1963	59
Memòria gràfica	66
Les festes de 2012	70
Guia comercial	78

© **D'aquesta edició:**

Ajuntament de Villanueva de Castellón

Edita:

Ajuntament de Villanueva de Castellón

Coordinació i equip de redacció:

Raymi Navalón
Xavier Martí

Disseny, maquetació i impressió:

iplgrafica.com
ipl@iplgrafica.com / 962 590 036

Dipòsit legal:

V-3463-2006

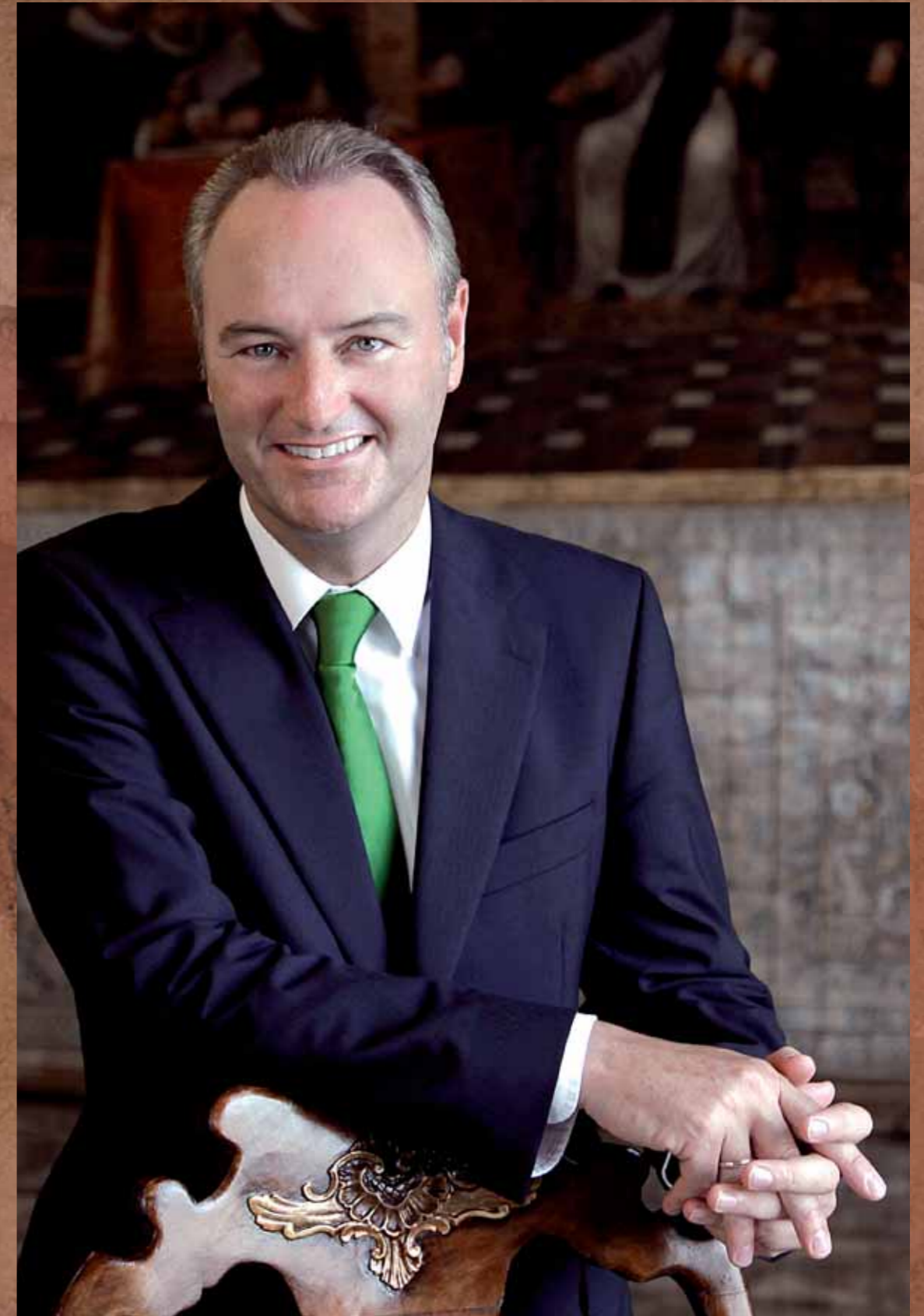
Molt Honorable President de la Generalitat Valenciana

Alberto Fabra Part

Villanueva de Castellón obri de bat a bat les seues portes per a celebrar les Festes Majors i de Moros i Cristians amb l'entusiasme de sempre i l'alegria que acompanya estes jornades tan entranhables. De nou els veïns i els visitants compartixen les ganes de passar-ho bé i de participar en els diversos actes que conformen el programa festiu, omplint els carrers que es convertixen en punts de trobada per a tots.

La festa ens ajuda a deixar de banda durant uns dies les preocupacions diàries, i ens predisposa a eixir de casa i ajuntar-nos amb els amics i amb la família. D'esta manera es crea un ambient de cordialitat i germanor que convida a viure moments que seran recordats per molt de temps.

Amb estes línies vull transmetre-vos el meu afecte i la meua cordial salutació amb motiu de les Festes Majors i de Moros i Cristians de 2013, així com tot el millor per al futur de tots.

President de l'Excel·lentíssima Diputació de València

Alfonso Rus Terol

La personalitat de cada un dels municipis queda reflectida en la seua particular forma de celebrar les seues Festes Patronals i Villanueva de Castellón demostra un fort arrelament en esta part tan important de la cultura i la història de la nostra província. Són dies d'alegria i celebració, en els quals queda ben patent el fervor que sentiu pels vostres patrons.

Villanueva de Castellón es convertix en una verdadera festa durant estes celebracions, en què els actes religiosos s'entrellacen amb els lúdics i festius per a crear un ambient excepcional. L'entrada de moros i cristians, les processons o el ball de disfresses, marquen estes jornades festives que cap veí no vol perdre's. Són dates de retrobaments d'amics i familiars, que tornen per a estar amb els seus durant estos dies tan assenyalats.

El caràcter alegre i afable que identifica el poble valencià queda ben patent durant estos dies, en els quals als vostres carrers es respira la satisfacció de sentir-se d'esta terra i de poder disfrutar de les seues festes i tradicions.

Voldria felicitar les Festes Patronals i de Moros i Cristians a tots els veïns i visitants, perquè disfruteu d'uns dies inoblidables i, molt especialment, a la reina de 2013 Amparo Morrió Mondéjar, a la seua cort, als capitans Míriam Gregori i Sebastià i Vicent Aranda i Franco, dels Roders, que ostenten la capitania, i als sultans Mª Amparo Pausà Copoví i Eduardo Estrada Aznar, dels Califes-Tuaregs, que ostenten la sultania. Al mateix temps voldria reconèixer l'esforç que junt amb l'Ajuntament i diverses associacions culturals i esportives han fet perquè les vostres celebracions siguen un fidel reflex del que sentiu per les vostres festes.

Bones Festes!

Alcalde-President del Molt Il·lustre l'Ajuntament de Villanueva de Castellón

Salvador Álvarez Carbonell

Estimats veïns i veïnes:

Arriba novament, com cada any, la celebració de les nostres Festes Majors i de Moros i Cristians. Unes festes plenes de tradició, úniques, i al mateix temps diferents, ja que cada any les vivim amb renovat entusiasme i il·lusió.

Demaneu cada vegada més opcions culturals, esportives i recreatives, i afrontem el repte de preparar les festes del nostre poble amb ganes, ja que ens sentim privilegiats de pertànyer a este municipi.

Els dies seran intensos, i llargues les nits de diversió, però ha d'estar igualment present el sentit de la responsabilitat de cadascun de nosaltres, perquè les nostres festes, un any més, es desenvolupen amb normalitat i tant veïns com visitants puguen gaudir d'elles.

Des d'estes línies vull expressar el meu sincer agraïment a tots els que han fet possible que el programa de festes siga una realitat, des de la seua elaboració fins a la seua execució; com són l'Associació Festera de Moros i Cristians de Villanueva de Castellón, el personal de l'Ajuntament, la Regidoria de festes i persones que a títol personal i de manera desinteressada col·laboren.

Els i elles ja han fet el seu treball, i ens correspon a nosaltres omplir-lo de sentit. És el moment d'eixir al carrer, de compartir moments d'alegria i diversió amb amics i familiars, d'estar plens d'alegria, fent tot això des del respecte a les persones i les coses, la tolerància i el saber estar.

En nom de tota la Corporació Municipal i en el meu propi, desitge que passeu unes molt bones festes.

Regidora de Festes

Desireé Gallego Soler

La celebració de les Festes Majors ens permet mostrar-nos com som: un poble valencià amb una llarga història, belles tradicions, una vitalitat desbordant i un esperit alegre i obert. També se'ns presenta l'oportunitat de posar en pràctica virtuts cíviques, com la tolerància, el respecte, l'agraïment i l'acollida.

Des de la regidoria i des del Consell Municipal de Festes hem tractat de preparar uns festejos variats, per a tots els gustos i per a totes les edats. Que cadascú assistisca i participe en els que més li interessin.

Salude i felicite cordialment la reina d'enguany, Amparo Morrió; estic segura que no oblidarà mai estos dies d'agost de 2013. Moltes felicitats també a la comparsa dels Roders, amb els capitans Vicent i Míriam, i a la comparsa dels Califes-Tuaregs, amb els sultans Eduardo i M. Amparo; tots contribuïreu al màxim esplendor de les entrades i les batalles entre moros i cristians.

Salude i invite, per acabar, a tots els castellanencs. Disfruteu de la festa! Convideu familiars absents i amics forasters! Mostreu-los qui som i com som! De segur que s'enduran un record molt agradable del poble.

Una abraçada molt forta per a tots.

President de l'Associació Festera de Moros i Cristians

Edu Amat Samper

Em complau saludar-vos un any més com a president de l'Associació Festera de Moros i Cristians. Les hores de treball, d'esforç i de sacrifici reben la seua recompensa quan arriben les festes i tots podeu gaudir-les. Tot s'ha fet amb molta il·lusió i esperem que vos agrade.

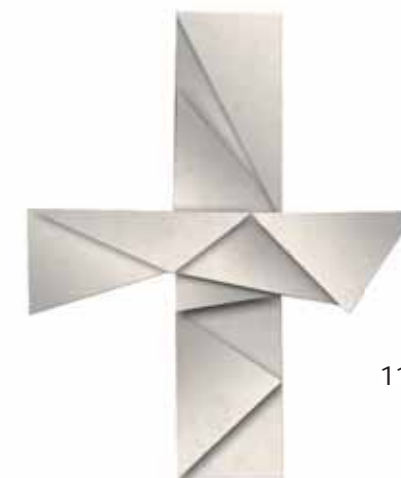
A mi, estes dates em servixen per a distraure'm totalment de l'activitat de tot l'any. I espere que a vosaltres també.

Vull expressar el meu agraïment personal i el de l'Associació a tots els veïns, als festers, a totes les entitats que col·laboren en la Consell Municipal de Festes i, especialment, a l'Ajuntament.

Felicite de tot cor els jóvens festers i festeres, sobretot a la reina Amparo Morrió.

I, per acabar, salude i felicite els protagonistes de la festa de Moros i Cristians: els capitans Vicent i Míriam, i els sultans Eduardo i Amparo.

Gràcies, Castelló!

Rector

Rafael Climent Climent

Frecuentemente lo experimentamos y lo decimos: *Ja estem en vespres de festes? I com passa el temps tan de pressa!* Pues sí. Ya nos encontramos con el ambiente de alegría de las fiestas de 2013.

Pienso con emoción en todos vosotros, desde autoridades hasta el último recién nacido, y os dedico mi escrito con todo cariño. Pero hoy amanece en mi pensamiento un asomo de tristeza, pensando que después de hacerlo quince años, ¿cuánto me quedará para repetirlo? Pero volvemos a la alegría y dejamos en manos de Dios nuestro futuro.

Quiero dejar constancia de la fecha del 28 de octubre del 2012, cuando el señor arzobispo don Carlos Osoro bendijo el claustro restaurado de la iglesia, antiguo cementerio bendecido por primera vez en 1789. Su restauración fue posible gracias a las aportaciones de los feligreses y a las subvenciones de la Diputación conseguidas por nuestro alcalde. También gracias a él se ha podido celebrar el I Cicle de Música al Claustre durante el mes de julio.

Gracias a la Consell Municipal de Fiestas; a la Cofradía del Santísimo Cristo de los Prodigios y de la Virgen de los Dolores, que merecen nuestro aplauso y consideración por ser el cimiento y sostén de los actos religiosos; a los *Festers i Festeres* con su Reina y acompañante, que llenan de juventud y alegría los actos programados; a la Associació Festera de Moros i Cristians; y a las comparsas con sus sultanes y capitanes. Con vuestros actos dais realce en conjunto a las Fiestas Patronales y al pueblo en general.

A todos, mi felicitación y deseo sincero de paz, armonía y consuelo para los que sufren.

Os bendice siempre

Vuestro párroco

CONSELL MUNICIPAL DE FESTES 2013

PRESIDENT	Salvador Álvarez i Carbonell
REGIDORIA DE FESTES	Desirée Gallego i Soler
PARTIT POPULAR	Antonio Aviñó i Torregrosa Vicen Caerol i Vidal Matilde Sanchis i Vallés José Vidal i López
ESQUERRA UNIDA	Ramon Borja i Cisternes
GENT DE CASTELLÓ, D'ESQUERRA I COMPROMÍS	Òscar Noguera i Alberola
PSPV-PSOE	Vicent Bravo i Ortiz
ASSOCIACIÓ FESTERA DE MOROS I CRISTIANS	Eduardo Amat i Samper Marco Puig i Franco
SOCIETAT MUSICAL LIRA CASTELLONERA	Vicent Jesús Albero i Isern
ASSOCIACIÓ DE JUBILATS I PENSIONISTES	Josefa Conca i Roig Carmen Calatayud i Cucarella Rosa Pons i Liñana
FESTERS DE SANTA BÀRBARA	José Vicente Franco i Candel Javier Candel i Gonzàlez Consol Ferrando i Barberà
AMES DE CASA	Josefa Àlvarez i Serrano Concepción Francés i Torregrosa Maria Nieves Pascual i Vert
JUNTA LOCAL FALLERA	Vicente Jesús Marrahí i Codina
CONFRARIA DEL CRIST I DE LA MARE DE DÉU	Lucía Rodrigáñez i Villaescusa Francisco Garrido i Úbeda
FESTERES I FESTERS	Amparo Morrió i Mondéjar Carolina Ramos i Francés Guillem Pavia i Almiñana
ANIMADOR SOCIOCULTURAL	Raymi Navalón i Peris
SECRETARI DEL CONSELL	Antoni Peris i Varela

sultania 2013

COMPARSA MORA DELS CALIFES-TUAREGS

“Ja s’acosten les festes”: això deu ser el que pensen la majoria de components de totes les comparses, però per a nosaltres significa alguna cosa més. El simple fet d’estar escrivint estes paraules és la prova que les festes de Moros i Cristians de 2013 ja comencen a fer-se realitat.

Hem crescut entre trabucs i desfilades; per a nosaltres són part de la nostra vida; i ara entenem la cara de felicitat dels pares que desfilen amb els fills, l’emoció de fer viure als fills el que van viure quan eren com ells i d’experimentar la immensa felicitat que comporta posar-se el vestit i recórrer els carrers del nostre poble.

“Enguany el bàndol de la mitja lluna, com tots els anys, ja sap que té la guerra perduda, però no totes les batalles”.

La comparsa mora dels Califes-Tuaregs i, en especial, els Sultans de 2013 volen demanar-vos a tots, no solament als components de les comparses, sinó també als festers i a la gent del poble, la màxima implicació en estes festes, tant importants i representatives, i que entre tots puguem fer que perduren molts anys més.

Per tot açò, amb un record especial per als qui ja no estan i, evidentment, per als qui estan i ho han fet possible, volem que gaudiu amb nosaltres i vos desitgem unes bones festes de l’any 2013.

Mª Amparo Pausà i Copoví
Eduardo Estrada i Aznar

SULTANS

Arnau Estrada i Pausà

SULTANET

capitania 2013

COMPARSA CRISTIANA DELS RODERS

I enguany ja van trenta-cinc anys de Roders, trenta-cinc anys des que aquella colla d'amics va decidir, entre cerveses al bar Mena, muntar una comparsa per a participar en les festes del poble. La comparsa que va nèixer aquella tardor ja va nèixer especial: ni moros ni cristians, deien, Roders i punt.

Vam nèixer diferents i la nostra trajectòria ens ha refermat en aquesta posició. Som la comparsa sense kàbila, la comparsa que cada quatre anys ha de fer vertaders esforços per trobar capitans, la comparsa sense jerarquies. I tot això, lluny de fer-nos sentir malament, als Roders ens agrada, perquè, en el fons, ser roder és una manera diferent de viure la festa.

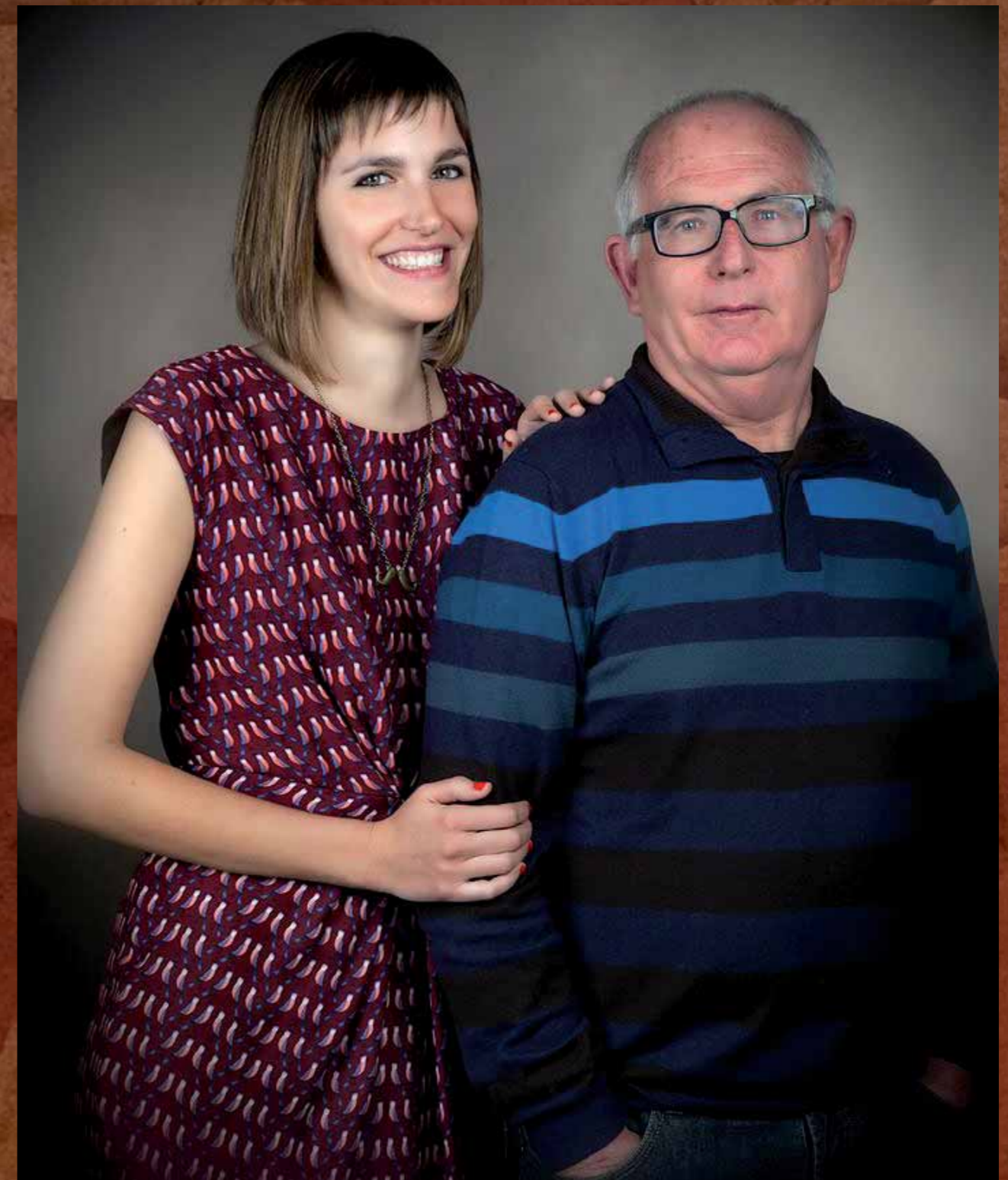
En aquests anys de trajectòria les hem vistes de tots els colors: hem tingut anys sense eixir, anys en què amb dificultats trèiem un parell de filades, de discutir pels vestits...; però també hem viscut anys de reviscolar, de sumar gent, de naixements de nous components, de desitjar que les festes duren tot l'any. I quan fem el balanç, els punts a favor superen amb molta diferència els moments roïns.

La comparsa va començar amb un grup d'amics que, trenta-cinc anys després, encara segueixen junts. Malauradament d'alguns d'aquests amics ens queda només el record: Vicent, Juanjo i, recentment, Pasqual, que foren fundadors de la comparsa i hi passaren molt bons anys, ens han deixat. Tot i això, aquest grup d'amics ha crescut, segueix i mira endavant amb il·lusió aquestes festes de 2013.

Enguany, a més de membres nous amb qui volem viure la festa, tornem a tenir capitania, capitania representada per dues generacions diferents de Roders, que viuen la festa de manera diferent, però amb llarga experiència en aquestes batalles. Vicent és membre fundador de la comparsa i a Míriam li corre per les venes sang rodera, ja que en va nèixer membre.

Tota la família rodera desitgem que les festes que ara s'inicien siguen, per a tot el poble, per a la resta de comparses i, sobretot, per als nostres companys sultans, Eduardo i M. Amparo, uns moments de gaudir, d'eixir al carrer, de demostrar que som un poble viu i que sabem viure la festa.

Bones festes, Castelló!

**Míriam Gregori i Sebastià
Vicent Aranda i Franco**
CAPITANS

reina de les festes

Amparo Morrió Mondéjar

Com a Reina de les Festes de Villanueva de Castellón de 2013, em dirigisc a tots vosaltres per invitar-vos a participar en estos dies meravellosos.

En primer lloc, vull saludar i agrair a la corporació municipal la col·laboració i el suport que ens ha donat. També, donar l'enhorabona, tant als sultans Amparo i Eduardo, com als capitans Vicent i Míriam. Hem d'aconseguir que a tot Castelló no hi haja cap racó on no s'olore la pólvora i no s'escolte la música festera. Si entre tots creem un clima de cooperació, unitat i gust per la festa, estes festes seran inoblidables.

En segon lloc, vull animar-vos a participar en totes les activitats que oferim els festers, com el concurs de teatre, els "autos locos"..., així com també en la cursa a peu, el sopar popular, etc.

En tercer lloc, gràcies als meus festers i festeres, amics per damunt de tot, per l'esforç i la il·lusió que tots heu aportat per tal de representar la joventut castellonenca en les festes majors del poble. Encara que jo duc la corona, vosaltres sou les perles que la feu brillar.

M'agradaria que estos dies de festa ens ajudaren a deixar a un costat les dificultats i els problemes i ens acostaren a l'alegria i el goig.

Per acabar, moltes gràcies als meus, als que han aguantat les meues exigències i mals humors. La meua família ha fet un gran esforç perquè tot siga perfecte, i a la fi tot s'ha acomplit i s'ha fet realitat.

Castellonencs, eixiu i gaudiu d'estes festes de 2013!

Bones Festes!

Amparo Morrió i Mondéjar
Reina de les Festes

Guillem Pavia i Almiñana
Fester Major

cort d'honor 2013

Aida
Moscardó Marrahí
Richard
Garrigues González

Ana
Pasamar Reig
Héctor
Caldés Martorell

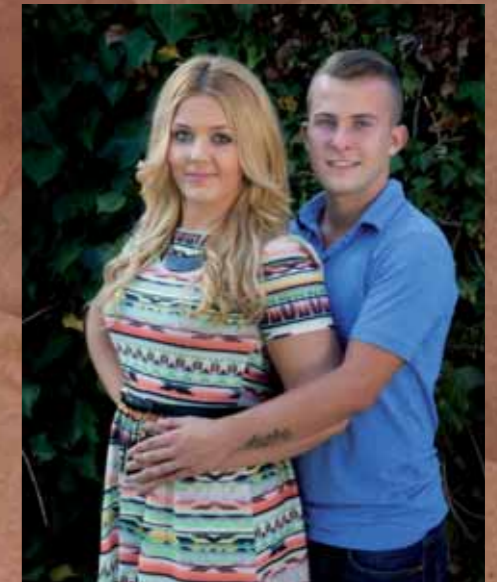
Andrea
Isern Maiques
Jose
Perales Andani

Carmen
Domènech Honrúbia
Carlos
Domènech Honrúbia

Carolina
Ramos Francés
Edu
Codina Bernabeu

Gemma
Gandia Pons
Marc
Serrano Cuisinier

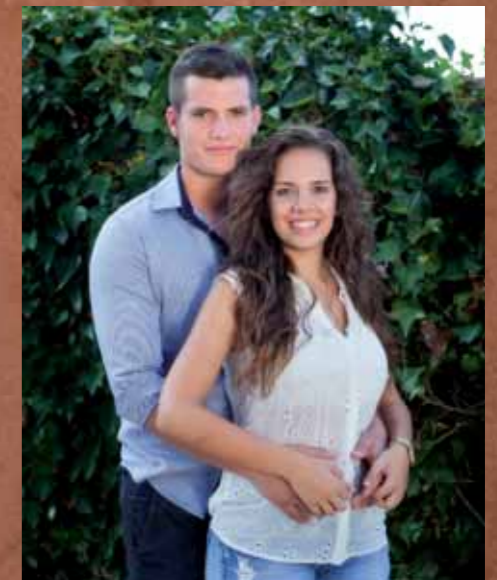
Míriam
González Bellver
Elies
Benito Benavent

Míriam
Sala Vilar
Vicent
Castells Andrés

Naiara
Moscardó Amorós
Paco
Vidal Vila

Sara
Francés Mateu
Fede
Such Esparza

Festeres | Festers 2013

programa d'actes

DISSABTE 10 D'AGOST

17:30 h. XXIX VOLTA A PEU. Cursa infantil. Eixida des del parc de l'Estació.

19:30 h. XXIX VOLTA A PEU. Cursa absoluta. Eixida des del mateix lloc. Col.laboren: Festers 2013.

DIUMENGE 11 D'AGOST

07:30 a 12:30 h. 52é CONCURS LOCAL DE PESCA. Aquest dia participaran els majors, al vedat de Fortaleny, zona B2 - C1. Premis per a tots els participants. Després del concurs hi haurà dinar al Bar l'Almenà per a tots els participants.

DIMECRES 14 D'AGOST

20:00 h. PARTIT DE FUTBOL entre la U.D. Castellonense i el C.D. La Llosa, al nou Camp de Futbol Municipal.

DISSABTE 17 D'AGOST

09:30 h. CURSA CICLISTA - TROFEU FESTES 2013. Escoles de ciclisme, al parc de l'Estació.

11:30 h. CINEMA INFANTIL al Teatre Ideal. Organitzen: Festeres 2013

16:00 a 20:00 h. 52é CONCURS LOCAL DE PESCA. Aquest dia participaran els infants, al riu Albaida a les rodalies de "La Paperera". Berenar i premis per a tots els participants.

00:00 h. LA VESPREA, al carrer Major. Començarà l'actuació amb l'Associació Musical "Anem Anant". A continuació, música ambient per a tots els assistents. Patrocina i organitza: Els Quatre Gats.

DIUMENGE 18 D'AGOST

08:00 a 13:00 h. 52é CONCURS LOCAL DE PESCA. Aquest dia participaran els majors, al vedat de Fortaleny. Els premis s'entregaran el 24 d'agost al Bar l'Almenà.

DILLUNS 19 D'AGOST

11:30 h. CINEMA INFANTIL al Teatre Ideal. Organitzen: Festeres 2013

DIMECRES 21 D'AGOST

11:30 h. CINEMA INFANTIL al Teatre Ideal. Organitzen: Festeres 2013

18:00 h. ACTES DIVERSOS DELS NOSTRES MAJORS. Campionats de petanca, canut, parxís, cartes i dòmino. Aquest dia es disputaran les eliminatòries Parc de l'Estació: canut i petanca. Llar dels Jubilats: parxís, cartes i dòmino.

20:00 h. PARTIT DE FUTBOL entre la U.D. Castellonense i l'Olimpíic de Xàtiva, categoria juvenil nacional, al nou Camp de Futbol Municipal.

DIJOUS 22 D'AGOST

19:00 h. II TROFEU DE PILOTA "FESTERS DE SANTA BÀRBARA", al trinquet de Batiste. Partida de raspall entre Guillem i Ricard contra Dani i Marrahí. Entrada gratuïta. Organitza: Festers de Santa Bàrbara. Patrocina: Regidoria de Festes.

22:30 h. XXIV FESTIVAL DE BANDES amb l'actuació de la Banda Sinfónica del Centro Instructivo Musical la Armónica de Buñol i de la Banda Simfònica de la Societat Musical Lira Castellonera, a la plaça de l'Ajuntament. Organitza: Societat Musical Lira Castellonera. Patrocina: M.I. Ajuntament.

01:00 h. VAQUETES I BOU EMBOLAT, a la plaça de bous ubicada al Camp de Futbol de l'Almenà. L'entrada serà de 4 euros de donatiu i l'abonament per als 4 dies de vaquetes tindrà un cost de 10 euros.

DIVENDRES 23 D'AGOST

20:00 h. PRESENTACIÓ de la U.D CASTELLONENSE I PARTIT DE FUTBOL entre la U.D. Castellonense i C.E. Alberic, al nou Camp de Futbol Municipal.

19:30 h. Entrega dels premis del LVIII CERTAMEN LITERARI "CASTELLUM RIPAE" al Teatre Ideal. Es llegirà l'acta del jurat, s'entregarà el Premi Soler i Estruch de narrativa curta, que edita Edicions del Bullent, i, durant l'acte, els xiquets de les escoles del poble, guardonats amb el Premi Ausiàs March de poesia, recitaran els seus poemes. Els cantautors Andreu Valor i Rafael Estrada interpretaran els nostres poemes. Presentador: Dani Sanjuán Lamata.

21:00 h. PREGÓ i XUPINASSO de l'AFMiC a la porta de l'Obrera.

22:00 h. SOPAR POPULAR a la plaça de l'Ermita. Organitza: Junta Local Fallera i Regidoria de Festes del M.I. Ajuntament.

00:00 h. ENTRADETA FALSA des de la plaça de l'Ermita fins a la plaça de l'Ajuntament. Des de l'AFMiC i M.I. Ajuntament volem convidar-vos a totes i a tots a participar en la desfilada.

Aquest acte no és exclusiu per a les comparses de Moros i Cristians, sinó per a tot el poble. Organitza: AFMiC i Regidoria de Festes del M.I. Ajuntament.

Patrocina: Regidoria de Festes del M.I. Ajuntament. En finalitzar, DISCOMÒBIL a la porta de la comparsa El Castellet. Organitza: Comparsa El Castellet i Regidoria de Festes del M.I. Ajuntament.

DISSABTE 24 D'AGOST

12:00 h. TORNEJOS DE TRUC I PÒQUER, a l'Obrera. Organitza: Associació de Joves Promeses.

17:30 h. TORNEJOS DE TRUC I PÒQUER (continuació), a l'Obrera.

NOTA: Cas que els tornejos no finalitzen durant aquest dia, les finals es disputaran un dia a concretar.

19:00 h. ENTRADETA INFANTIL des de la plaça de l'Ajuntament fins a la plaça de l'Om.

22:30 h. Recollida i passacarrer de les FESTERES.

23:00 h. Proclamació de la REINA DE LES FESTES i la seua CORT D'HONOR al parc de l'Estació.

Durant l'acte es lliurarà el premi del "XVIII Concurs de Cartells de Festes Majors i de Moros i Cristians". En acabar, les festeres i els festers de 2013 obriran el ball.

A continuació, Malvarrosa ORQUESTRA per a tot el poble a la plaça de l'Ajuntament.

DIUMENGE 25 D'AGOST

11:00 h. PASSACARRER i recollida de les Festeres per a anar a missa.

11:30 h. CINEMA INFANTIL al Teatre Ideal.

12:00 h. **PASSACARRER** de les comparses Mores i Cristianes. Eixiran des de l'Ajuntament. Tot seguit **HOMENATGE A LA MÚSICA FESTERA**, a l'avinguda de Blasco Ibáñez.

12:00 h. **SANTA MISSA** en honor a la Mare de Déu dels Dolors, a l'església parroquial.

18:00 h. **PASSACARRER** de les Festeres.

18:30 h. **ENTRADA DE BANDES**, des de la plaça de l'Església fins a la plaça de l'Ermita.

19:30 h. **ENTRADA DE MOROS I CRISTIANS** amb el recorregut habitual: des de la plaça de l'Ermita fins a l'encreuament del carrer de la Lira Castellonense amb el carrer d'Argentina.

Ordre:

Bàndol Cristià: Castellet, Contrabandistes, Conqueridors i Roders (Capitania).

Bàndol Moro: Almoràvits, Almohades, Alfàrbes i Califes-Tuaregs (Sultania).

La venda d'entrades per a la desfilada serà de 10:00 h a 13:00 h i de 18:00 h a 20:30 h als 6 llocs que s'indiquen a continuació:

- Carrer de Cervantes, a l'altura de Congelats el Calvari.
- Carrer del Pedró, a l'altura de la Finca Rosario.
- Carrer del Pedró, a l'altura de l'antic Mirall.
- Carrer de Ramón y Cajal, a l'altura del taller d'Escuriat.
- Plaça de l'Om.
- Plaça de l'Església.

Aquest any les cadires arribaran fins a l'Ermita. Els llocs de venda de les entrades quedaran indicats amb cartells.

23:30 h. **3r CONCURS DE TEATRE** i a continuació, "TARZAN EL MUSICAL", al parc de l'Estació.

01:00 h. **VAQUETES I CONCURS DE BOUS EMBOLATS**, a la plaça de bous ubicada al

Camp de Futbol de l'Almenà. L'entrada serà de 4 euros de donatiu i l'abonament per als 4 dies de vaquetes tindrà un cost de 10 euros.

DILLUNS 26 D'AGOST

08:00 h. **DESPERTADA** a càrrec de les comparses de Moros i Cristianes.

10:30 h. **PASSACARRER** de les Festeres.

12:00 h. **SANTA MISSA** en honor als Sants de la Pedra Abdó i Senent, a l'església parroquial.

12:00 a 14:00 h. **PARC INFANTIL AQUÀTIC**, a la plaça de l'Ermita.

16:00 a 19:00 h. **PARC INFANTIL AQUÀTIC**, a la plaça de l'Ermita.

17:00 h. **CAMPIONAT DE PILOTA** al trinquet de Batiste. Primera partida juvenils de raspall. A continuació, partida d'escala i corda entre Álvaro i Fèlix contra Miguel i Javi. Entrada gratuïta.

18:30 h. a 20:30 h. **X TROFEU D'HANDBOL DE FESTES**, al Pavelló Cobert. Tot aquell/a qui vulga participar es presentarà a les 18:00 h. per a fer la corresponent inscripció.

20:00 h. **AMBAIXADA** Mora i Cristiana, a la plaça de l'Ajuntament.

00:00 h. **Tot el món DISFRESSAT** a la plaça de l'Església, on hi haurà un **CORREFOC** que ens portarà fins al parc de l'Estació. Tot aquell que participe en el correfoc quedarà inscrit automàticament en el **CONCURS DE DISFRETTES**.

A continuació, **BALL DE DISFRETTES** al parc de l'Estació. **CARA A CARA** entre les orquestres Óxido i La Pato. Al descans les festeres entregaran els premis de disfresses.

DIMARTS 27 D'AGOST

11:00 h. **PASSACARRER** i recollida de les Festeres per a anar a missa.

11:00 h. **CINEMA INFANTIL**, al Teatre Ideal.

12:00 h. **SANTA MISSA** en honor al Santíssim Crist dels Prodigis, a l'església parroquial.

14:00 h. **GRAN MASCLETADA** al parc de l'Estació a càrrec de la pirotècnia Turís.

20:00 h. **SOLEMNE PROCESSÓ**.

22:30 h. **VARIETETS**, al parc de l'Estació.

01:00 h. **VAQUETES I CONCURS DE RETALLADORS**, a la plaça de bous ubicada al Camp de Futbol de l'Almenà. L'entrada serà de 4 euros de donatiu i l'abonament per als 4 dies de vaquetes tindrà un cost de 10 euros.

01:30 h. **NIT D'ALBADES**. Començarà a la plaça de l'Ajuntament i finalitzarà a altes hores de la matinada.

Organitza: Assemblea de Joves de Castelló de la Ribera.

Patrocina: Regidoria de Festes.

Si voleu participar en les Albades 2013, podeu enviar les vostres albaades o temes al correu: assembleacastello@gmail.com, o enviar un missatge privat al nostre compte de Facebook.

DIMECRES 28 D'AGOST

08:00 h. **DESPERTADA** a càrrec de les comparses de Moros i Cristianes.

09:30 h. **ACTES DIVERSOS DELS NOSTRES MAJORS**. A la Llar dels Jubilats, almorzar i lliurament de trofeus de canut, petanca, parxís, cartes i dòmino. A continuació, benedicció de la nova bandera dels difunts. Trofeus patrocinats per la Diputació de València.

12:00 a 14:00 h. **PARC INFANTIL AQUÀTIC**, a la plaça de l'Ermita.

16:00 a 19:00 h. **PARC INFANTIL AQUÀTIC**, a la plaça de l'Ermita.

20:00 h. **AMBAIXADA** Mora i Cristiana a la plaça de l'Ajuntament.

21:15 h. Recollida d'ingredients per a la **XXVIII FESTA DE LA PAELLA**, a la porta del Mercat.

22:00 h. **XXVIII FESTA DE LA PAELLA**, al parc de l'Estació.

Organitza: Confraria del Crist dels Prodigis i de la Mare de Déu dels Dolors.

Patrocina: M.I. Ajuntament.

Des de la Confraria del Crist dels Prodigis i de la Mare de Déu dels Dolors i el M.I. Ajuntament s'apel·la a la responsabilitat i civisme de tots els castelloners/es, a fi que els ingredients repartits per l'organització siguin utilitzats exclusivament per a la confecció de les paelles als llocs senyalitzats al parc. Al mateix temps recalquem que els ingredients no seran repartits fins que finalitzi l'Ambaixada. Recordem que caldrà tornar les taules i cadires abans de la 01:00 h al mateix lloc de recollida. Aquest any es pagarà 2 € per persona inscrita a les paelles. Un d'aquests € anirà destinat a comprar menjar per als més necessitats. El mínim de persones per paella serà de 8.

01:00 h. **CASTELL DE FESTES**, a càrrec de la pirotècnia Turís. Al finalitzar, actuació de l'**ORQUESTRA** Mito.

DIJOUS 29 D'AGOST

11:00 h. **CINEMA INFANTIL**, al Teatre Ideal.

17:00 h. **CAMPIONAT DE PILOTA** al trinquet de Batiste. Primera partida juvenils de raspall. A continuació, partida de raspall entre Marrahí i Moro contra Ricard i Coeter. Entrada gratuïta.

premis ausiàs march

de poesia infantil

LVIII Certamen Literari Castellum Ripae

Primer cicle

L'amor del pintor

J. Alejandro Fuertes Rodríguez

Col·legi Sto. Domingo

A Eliseu li agrada el museu.

També li agrada pintar

i molt més dibuixar.

El seu quadre preferit

és el cavall malferit.

Passa hores i hores mirant.

Passa hores i hores somiant.

Amb el seu quadre davant,

i tota la gent contemplant.

A les deu es tanca el museu.

La nòvia preocupada, l'espera

enfadada i turmentada.

Aquesta és la vida d'Eliseu,

un boig pel museu.

18:30 h. TALLER D'ELABORACIÓ DE FAROLETS, al parc de l'Estació. Les xiquetes i xiquets podran elaborar i personalitzar el seu meló per al passacarrer de la nit.

19:00 h. PASSACARRER d'"AUTOS LOCOS" del parc de l'Estació fins al carrer de Vicent Andrés Estellés.

20:00 h. III Cursa d'"AUTOS LOCOS" al carrer de Vicent Andrés Estellés.

21:30 h. SOPAR DE GERMANOR per a les comparses de moros i cristians a la plaça de l'Ermita.

22:30 h. PASSACARRER DE FAROLETS, des de la plaça de l'Ajuntament fins al parc de l'Estació. A continuació, espectacle per a tota la família: *La Brujita Mágica*.

00:00 h. VAQUETES I ESPECTACLE "LA MOTO TORERA", a la plaça de bous ubicada al Camp de Futbol de l'Almenà. L'entrada serà de 4 euros de donatiu i l'abonament per als 4 dies de vaquetes tindrà un cost de 10 euros.

DIVENDRES 30 D'AGOST

17:00 h. FESTA DE L'AIGUA per a tot el poble. Tindrem orxata i fartons per a totes i tots. Al parc de l'Estació.

21:30 h. SOPAR per a tot el poble a la CARRETERA, per a celebrar els desviament del trànsit per la variant. A continuació, ORQUESTRA.

DISSABTE 31 D'AGOST

18:00 h. PARTIT DE FUTBOL entre els C.D. Veterans de Castelló i els veterans del S.D. Sueca, al nou Camp de Futbol Municipal.

DIUMENGE 1 DE SETEMBRE

20:00 h. BALL gratuït per als pensionistes i jubilats, al bar de la Llar dels Nostres Majors, amb música en viu.

EXPOSICIONS A L'OBRERA

• Mig segle de Biblioteca Pública Municipal Joan Fuster. Vva. de Castellón i els castellonencs en els llibres. Saló d'actes.

• Somriures, de Jaime Francés.

S'exposaran 16 obres en format gran sobre este tema. Es tracta d'una exposició de personatges amb una expressió positiva, per tal d'intentar transmetre una sensació agradable a la gent que la visite. Sala Polivalent.

Del 24 al 29 d'agost.

Matins: d'11:30 h. a 13:30 h.

Vesprades: de 18:00 h. a 20:00 h.

Segon cicle

El riu blau

Anna Bravo Requena

Col·legi Severí Torres

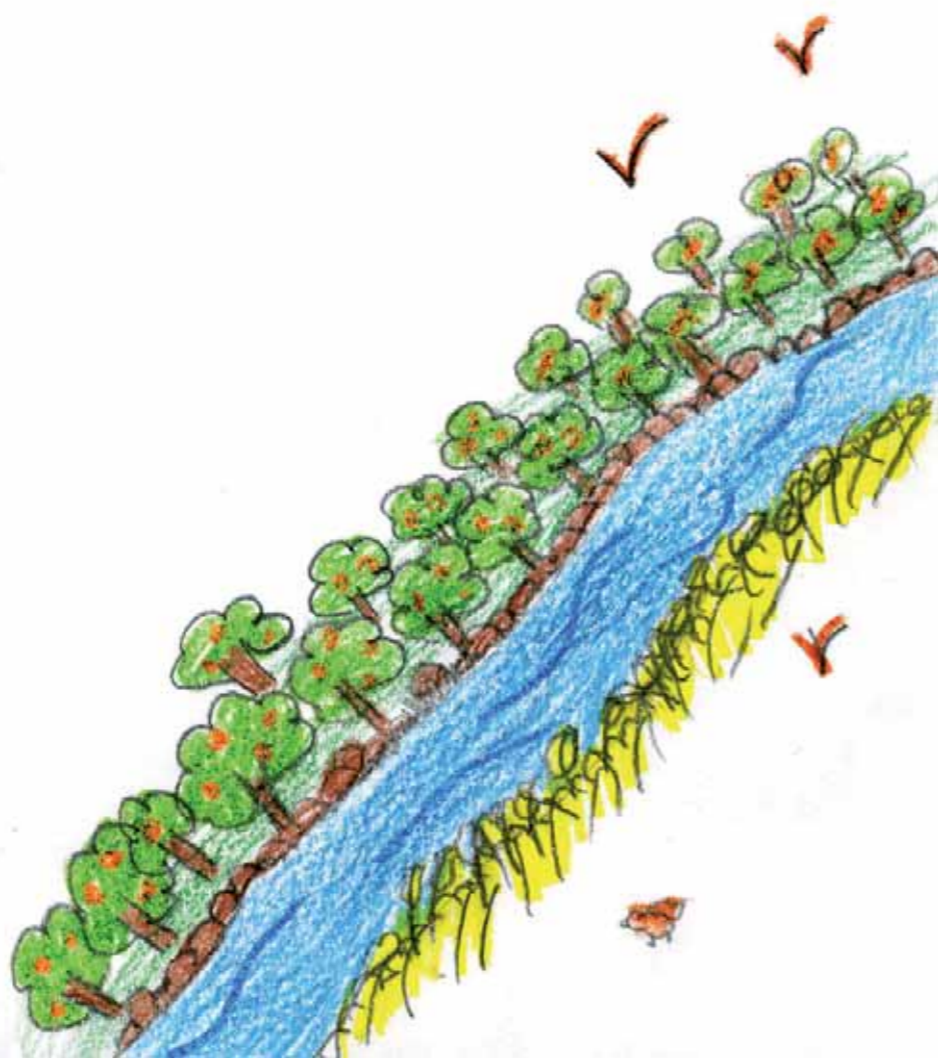

El riu passa
prop de ma casa,
rega els tarongers,
i el blat també.

Cada dia amunt,
cada dia avall,
fa un sorollet
que alegra els pardalets.

Pots anar a jugar,
pots anar a explorar,
pots anar a imaginar
i mil coses més.

Ja saps que és la natura,
i que l'has de cuidar bé,
però també pots divertir-te
amb tots els amiguets.

Tercer cicle

La teua veu

Claudia Benavent Mercado

Col·legi Hernández

La teua veu es font de saviesa,
és amor, és poesia.

Camí de roses se'm fa a l'escoltar,
puix tu perfumes eixe camí amb la teua manera de parlar.

Paraules que es remenen amb el vent,
música celestial que calma el meu lament.

Sons amb records d'ahir plens de melodia,
puix foren temps passats, moments d'alegria.

La teua veu és font d'alegria,
és amor, és poesia.

Tercer cicle

Les vocals

Lluïsa Alfonso Chorques

Col·legi Severí Torres

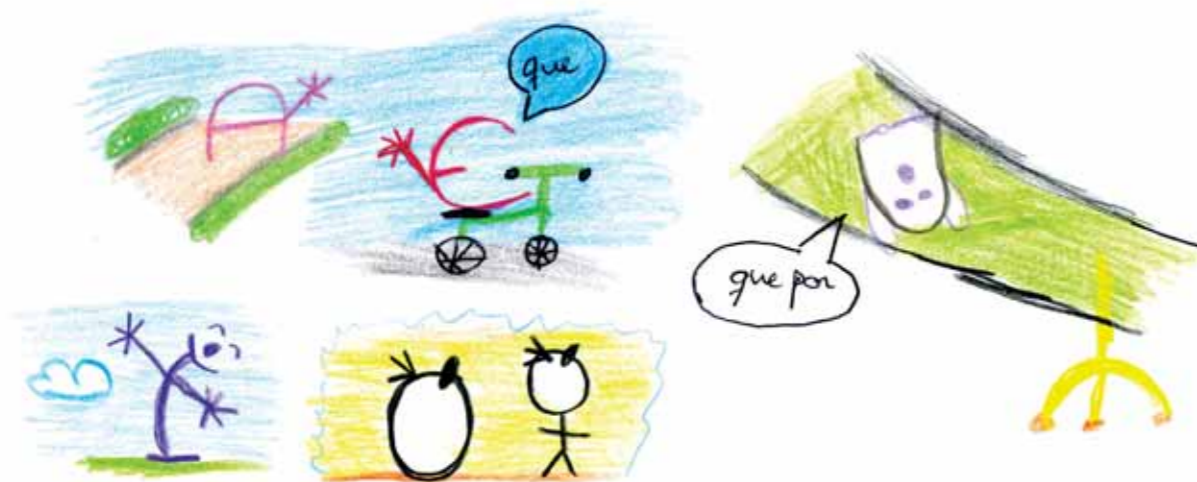
La a,
que sempre saluda igual.

La e,
que saluda i després diu què.

La i,
que sempre es riu perquè és així.

La o,
que és igual que jo.

La u,
que és com un fantasma que et té por a tu.

la nostra gent,
la nostra història

Anys 1935. La plaça de l'Om i el carrer de Ramón y Cajal. L'edifici del cantó era l'Ajuntament.

SALVADOR MOLINA, UN CASTELLONENC EN EL TOUR DE FRANÇA

A Pasqual Momparler i Gandia, in memoriam

“He patit penúries; he passat set, fred i son; vaig plorar entre Lió i Marsella. Ara que la carrera ha acabat i que no estic obsessionat amb la següent etapa, puc dir que la vostra carrera és la més abominablement dura que es pot imaginar. Heu revolucionat el ciclisme. El Tour marcarà una fita en la història de les carreres en ruta” (Maurice Garin)

Este darrer mes de juliol s’ha celebrat l’edició número cent del Tour de França, la carrera ciclista més important del món. Un redactor del setmanari esportiu *L’Auto*, Geo Lefevre, va proposar al seu director Henri Desgrange l’organització d’una competició ciclista per etapes per millorar la tirada de la revista. La idea no li va desagradar a Desgrange i l’1 de juliol de 1903 va començar la prova amb seixanta ciclistes valents, dels quals només vint-i-un aconseguiren arribar a la meta final. El vencedor d’aquella primera edició va ser Maurice Garin, “el petit escuraximeneres”. Des d’aquella data històrica fins a l’actualitat més de deu mil ciclistes han tingut el privilegi de participar en esta mítica carrera;¹ entre ells, dos nascuts al nostre poble: Salvador Molina i Andrea,² que va córrer en l’edició de 1936, i Salvador Honrubia i Manonelles, que ho va fer en la de 1964.

Els inicis esportius de Salvador Molina

La primera pregunta que es deuen fer és: què feia un ciclista de Castelló l’any 1936 a la línia d’eixida d’esta competició tan dura? Per contestar, cal remuntar-se uns anys abans i parlar del millor esportista del nostre poble fins al dia d’avui. Ens referim, com tots ja han endevinat, a Antoni Escuriet i San Pedro, un dels ciclistes més destacats del panorama nacional en la dècada dels anys trenta, guanyador de nombroses etapes i proves, i participant en quatre edicions de la Vuelta Ciclista a España. Encara que no va fer cap edició del Tour o del Giro, pesem que mai no serà suficientment reconeguda la seua trajectòria esportiva. A l’ombra d’esta gran figura i dins del seu equip, Salvador Molina es va formar com a ciclista i va adquirir experiència en el món competitiu i dur del

Salvador Molina

Ramon Vicent i Isern
ramonvi100@gmail.com

ciclisme; i, per això, podem dir, sense por a equivocar-nos, que el seu nom va indissolublement lligat al d’Escuriet. Tenim documentació fefaent de moltíssimes carreres disputades per tota la geografia espanyola, en les quals van participar junts els dos ciclistes castellanencs. La primera (o una de les primeres) va ser quan Molina iniciava la carrera professional i Escuriet ja s’havia fet un lloc entre l’elit del ciclisme nacional. Es tractava del I Gran Premi Orbea, prova organitzada per la Penya Ciclista Escuriet i patrocinada per l’Ajuntament de Castelló, que es celebrà en desembre de 1932 amb motiu de la Fira de Santa Llúcia; Escuriet va guanyar amb relativa facilitat, seguit de Molina.

El primer èxit de Molina de què tenim notícia data del 13 d’agost de 1933, quan s’adjudicà el campionat regional per a principiants de la societat Velo Club (València-Venta Quemada-València, 100 km, 76 ciclistes). Amb la seua col·laboració Escuriet va guanyar el mes següent la V Vuelta Ciclista a Levante, una de les victòries més destacades del seu palmarès. Per la Fira de Santa Llúcia, Molina va tornar a participar en la carrera organitzada per la Penya Ciclista Escuriet, però sense la presència del titular. Molina la recordaria durant tota la seua vida, ja que per culpa del fred i de les begudes que prengué per a combatre’l, va patir un defalliment i, en conseqüència, va perdre molt de temps i només va poder ocupar la quarta posició en la línia de meta:

Esta prueba estaba reservada para

Escuriet i Molina en la V Volta a Llevant (1933)

Salvador Molina que se había preparado concienzudamente. Pero el hombre propone y la bebida dispone. Quiso el popular Molineta, para desentumecer los músculos del intenso frío que se dejaba sentir, probar unos licores poco apropiados para todo deportista y le perjudicó tan absurda mezcolanza. Fruto del esfuerzo que imprimió a su cuerpo en los treinta primeros kilómetros, lo obtuvo, desgraciadamente, al caer desvanecido de su máquina y sufrir varias heridas en la cabeza. Por este motivo no pudo ya lograr contacto con el grupo más que en contados momentos y cuando finalizando la prueba recobraba ánimos, los pocos kilómetros que faltaban fueron obstáculo para la ansiada victoria. Suponemos que habrá aprendido bastante en lo sucedido en esta carrera. La ignorancia enseña mucho.³

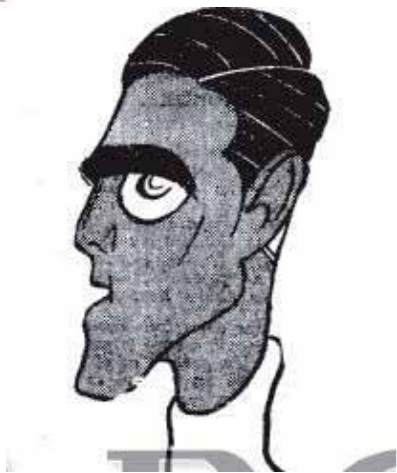
El 18 de març de 1934 Molina va repetir la quarta posició en el II Trofeu de Falles, mentre Escuriet el guanyava per segona vegada consecutiva. Pocs dies després, els dos van par-

ticipar en el III Gran Premi València-Alcoi-València, organitzat per la Penya Ciclista Excursionista de València i dividida en dues etapes. En la primera (València-Alcoi), Escuriet i Molina invertiren dos minuts més que el guanyador Diego Chàfer, de Llocnou d’en Fenollet; però en la segona (Alcoi-València), una llarga escapada els va fer entrar a la meta amb diuit minuts d’avantatge sobre el tercer classificat, amb la qual cosa van aconseguir el primer i segon lloc de la classificació general. A la darrera d’agost trobem els dos ciclistes en la carrera nacional Benicarló-Faura-Benicarló (212 km), organitzada per la Penya Ciclista Escuriet de Benicarló, carrera que s’adjudicà a l’esprint Salvador Cardona, seguit de Escuriet i Molina. El mes següent, Es-

¹ La competició va haver de ser suspesa entre 1915 i 1918, i entre 1940 i 1946, a causa de les dues guerres mundials.

² Este és el nom que consta en el Llibre de Naixements del Registre Civil. En alguns documents apareix com Salvador Molina i Bernon, o Vernon. Va néixer a Vva. de Castellón el 17 de juny de 1914, fill del matrimoni format pel jornalier Vicente Molina i Guardiola i per la mestressa de casa Teresa Andrea i Bernón. Tots dos vivien al carrer de l’Almassereta n° 17. Es va casar amb Adela Lorente i Sendra, amb qui va tindre dues filles: Adelita i Maria Teresa. Després de guerra, cap a la meitat dels anys 40, va emigrar a Mèxic i va establir la residència a la ciutat de Xicotepac, on es va dedicar a la cria d’animals. Va morir en esta ciutat mexicana el 20 de març de 1982, pocs mesos després d’haver visitat el poble que l’havia vist néixer. El meu agraïment a José Molina i Garrido per les dades i fotografies facilitades.

³ *El Mundo Deportivo*, 22 de desembre de 1933.

Caricatura de Molina apareguda al diari ABC

curiet guanya, seguit per Molina i Luis Esteve, en la carrera nacional de Múrcia (163 km), que va discórrer per Múrcia, Alcantarilla, Librilla, Totana, Alhama i Cartagena. El diumenge 28 d'octubre Escuriel es proclamava campió regional per quarta vegada consecutiva en guanyar la carrera organitzada pel Club Ciclista Vallense (la Vall d'Uixó-València-la Vall d'Uixó, 130 km, 30 ciclistes); a més de 10 minuts va entrar un grup de cinc ciclistes entre els quals estava Salvador Molina. El diumenge 4 de novembre, en una carrera organitzada pel Club Ciclista de Castelló de la Plana (185 km), Escuriel torna a entrar en solitari a la meta castellanenca; a dos minuts entraren els companys d'equip Salvador Molina, Diego Chàfer i Miguel Valero. Una setmana després, Escuriel renovà el seu títol de campió social de la Velo Club en guanyar la carrera de Venta Cabrera per davant, una vegada més, de Molina i Chàfer. Guanya també el cam-

peonat social del Club Deportivo Castellar (Mislata-Buñol-Mislata, 132 km), per davant de Molina i del carcaixentí Salom. Com acabem de veure, l'acaparador domini d'Escuriel en les proves realitzades per terres valencianes, amb la inestimable col·laboració de Molina, era inqüestionable.

La consolidació d'un gran ciclista

La temporada ciclista espanyola de 1935 va vindre marcada pel naixement, gràcies a l'esforç del diari *Informaciones*, de la Vuelta Ciclista a España, prova en què els dos ciclistes castellanencs van tindre un paper destacat. Quaranta dies abans de començar la Vuelta, el 19 de març, Escuriel i Molina participen en el III Trofeu de Falles; Escuriel va abandonar per motius que desconeixem, mentre que Molina va quedar en la mateixa posició que en l'edició anterior. Els primers dies d'abril, en una carrera organitzada pel Club Ciclista de Castelló de la Plana (Castelló-Alcalà de Xivert-Castelló, 130 km), Escuriel guanya de nou amb dos minuts d'avanatge sobre Molina i Salom.

El 29 d'abril va començar la I Vuelta Ciclista a España. Antoni Escuriel, com ja vam comentar en un altre article,⁴ va guanyar la segona etapa i es va situar líder de la prova, però va ha-

Escuriel i Molina a Madrid. Abril de 1935

ver d'abandonar-la a causa d'una furunculosi. Molina, amb una actuació destacable, va quedar en el lloc 20é de la classificació general i el 6é de la muntanya:

Como caso excepcional de esta 1ª Vuelta a España se destaca que el único español que lució el maillot de líder ha sido un valenciano, Antonio Escuriel, que viose obligado a abandonar por imposibilidad física, y también es un valenciano el primer corredor español clasificado en el Gran Premio de la montaña Salvador Molina, con la particularidad de que ambos routiers son nacidos en Villanueva de Castellón.⁵

Poc després, a començament de juliol, Molina va guanyar a l'esprint una carrera nacional celebrada durant les festes de Burgos (192 km). Ja recuperat Escuriel de la seua malaltia, els dos ciclistes castellanencs acudiren a terres basques per participar, el 24 de juliol, en la Volta a

Guipúscoa (220 km), en la qual es va imposar Ricardo Montero, seguit de Molina i Escuriel. El 31 de juliol, en el IX Circuit de Getxo, va quedar en primera posició el ciclista de Sodupe Federico Ezquerria, seguit d'Escuriel i Molina. El 3 d'agost, en la Volta a Estella (158 km), van canviar les tres primeres posicions i va vèncer Molina, seguit d'Escuriel i d'Ezquerria. El 7 d'agost, els dos corredors castellanencs van prendre l'eixida de la VIII Volta al País Basc, però cap dels dos va poder acabar-la; Escuriel es va retirar en la segona etapa (Vitòria-Pamplona, 150 km) per motius que desconeixem; Molina, que ocupava el lloc 29é de la classificació general, es retirava també en la cinquena i última etapa (San Sebastián-Bilbao, 223 km), a conseqüència d'una caiguda. A continuació, els dos ciclistes participen en la I Vuelta a la Mancha, prova en què va triomfar Escuriel, mentre que Molina obtingué la tercera posició. Molina va acabar la temporada amb una victòria, aconseguida el dia 20 d'octubre en una carrera de caràcter nacional anomenada I Volta a la Ribera Alta, organitzada per la Peña Ciclista Escuriel amb motiu de la inauguració oficial del clavegueram del nostre poble.

La tensa situació política i social que es vivia a Espanya a començament de 1936 va marcar, com en tots els àmbits de la vida quotidiana, la temporada ciclista d'aquell any. Dos mesos abans de la sublevació militar contra la República, es va celebrar la II Vuelta Ciclista a España (4.407 km), a la qual es van presentar un total de cinquanta ciclistes, entre ells Escuriel i Molina, per a afrontar una ruta dividida en vint-i-una etapes, menys llargues i dures que les de l'any anterior. En esta edició Escuriel, que mantenia el segon lloc de la general des de la quarta etapa, va perdre molt de temps en la penúltima etapa (Verín-Zamora) a causa d'una "pájara"; i va descendir a la quinta posició. Salvador Molina, per la seua banda, va quedar en la 14a posició, però va aconseguir l'objectiu que

s'havia marcat a l'inici de la prova: obtindre el premi de la muntanya després d'una dura batalla amb ciclistes tan destacats com Julian Berrendero i Fermín Trueba:

Molina, que salió en plan modesto, ha logrado coronar con éxito una proeza que le ha de señalar en las próximas pruebas como primera figura. En la Vuelta del año pasado ya apuntó Molina magníficas condiciones de escalador que apuntó de nuevo en la primera etapa de la Vuelta al País Vasco, pero que no pudo confirmar a consecuencia de una caída que le eliminó. Pero la clase habla siempre y Molina ha podido ver realizada su gran ilusión de acreditarse como un as de las cumbres dominando en la mayoría de cuestras puntuables a Berrendero y Fermín Trueba que sobre el papel se presentaban como favoritos.⁶

Molina, al Tour de França

Esta actuació destacable en la muntanya de la segona edició de la Vuelta va ser tinguda en compte per la Unión Velocipédica Española que, a meitat de juny va fer pública la relació dels cinc ciclistes que havia se-

Peña Ciclista Escuriel. Novembre de 1934

⁴ VICENT ISERN, R.: "Antonio Escuriel i Salvador Molina en la "Vuelta" Ciclista a España" dins *Llibre de Festes de Castelló* 2005, pp. 35-44.

⁵ *El Pueblo*, 17 de maig de 1935.

⁶ *El Mundo Deportivo*, 1 de juny de 1936.

leccionat per participar en la ronda gal·la. Entre els escollits estaven el madrileny Julián Berrendero, el navarrés de naixement i català d'adopció Mariano Cañardo, els bascos Federico Ezquerria i Emiliano Álvarez, i el nostre Salvador Molina. Tots havien de formar un equip mixt amb ciclistes de Luxemburg, ja que en aquella època es corria per seleccions i no per equips comercials. Una part de la premsa escrita nacional va criticar la designació de Molina per considerar que no reunia les condicions necessàries per afrontar una carrera tan dura com la francesa. El periodista Francisco María Peris escrivia el següent comentari sobre Molina:

De toda la selección, el único que nos parece que baja mucho el nivel es Salvador Molina. Juzgamos descabellada su designación, porque este valenciano es demasiado endeble para una carrera como la ronda francesa. Es poco rápido, y en su fuerte (la montaña) no resulta una cosa extraordinaria, como lo fueron los Trueba, Ricardo Montero y Ezquerria. Ganó este año el Gran Premio de la Montaña en la Vuelta a España porque Fermín Trueba y Berrendero tuvieron averías en las cuestas de Tornos y La Braguía y porque estamos atravesando una época de crisis de escaladores. No es Salvador Molina lo que se ha querido pintar seleccionándole, impotente para resistir la marcha a cuarenta por hora en el llano, difícilmente llegará al pie de las cuestas formando con el pelotón de cabeza, si se da la batalla a la salida de las etapas. Y si no llega al pie de las cuestas formando parte del grupo de cabeza, ¿de qué le valdrá su fama de escalador? Y además,

Los cinco corredores españoles posan ante el camarero gráfico mientras se precina la máquina de Julián Berrendero. Aparient alegría, y quizá ella manifieste el estado de ánimo (Foto Zúñiga.)

Equip espanyol a París

aunque coronara las cuestas con los primeros, ¿de qué le habría de valer, si luego no podría resistir a los asos en los descensos y en el llano camino de la meta? Lo hemos visto en la Vuelta a España. Quisiéramos que Salvador Molina cuidara de desmentirnos con una actuación que habría de ser excepcional. Lo quisiéramos en bien del ciclismo español, que va este año a la carrera de M. Desgrange a contrastarse con los luxemburgueses en una justísima aspiración. A sacarse la espina del año pasado.⁷

A pesar de les critiques, Molina va encarar la competició sense por i amb molta il·lusió. Des del tren que el portava cap a París feia les següents declaracions:

—Yo no sé qué es correr por el extranjero. Pero no me asusto. Voy con mucha moral. Y con un compañero bueno como éste —señalando a Cañardo— y que ya sabe lo que es la Vuelta a Francia aún me asusto menos.

Y en la montaña piensas hacer lo tuyo, ¿no es esto?

—Si me dejan llegar a la montaña desde luego. Pero me presumo que sí llegaré. Yo no soy un as en el llano. Pero tampoco ruedo tan poco como algunos creen. Y aunque no sea más que para ver lo que es esto de los

jueces de paz de los Alpes y sobre todo de los Pirineos, no pienso achiarme antes de encontrarlos y que me den el veredicto.⁸

El 7 de juliol va començar la 30a edició del Tour (4.442 km, 21 etapes, 90 ciclistes i un milió de francs en premis). L'equip espanyol es va presentar a la capital del Sena amb la intenció de millorar la imatge penosa deixada en el Tour anterior, quan només el van acabar tres del onze ciclistes que l'havien començat (vuit de l'equip i tres "aïllats"). En la primera etapa (París-Lille, 258 km), plana i, per tant, temuda per a un equip d'escaladors com l'espanyol, el millor classificat va ser Cañardo, que va entrar a la meta en el lloc 10é, seguit de Molina en el 45é, Ezquerria en el 46é, Berrendero en el 48é i Álvarez en el 60é.

Sant Sebastià 1935.
Un desconegut, Escuriet i Molina.

En la segona etapa (Lille-Charleville, 192 km) Cañardo va tornar a ser el millor del quintet nacional en entrar en la posició 37a, mentre Molina va entrava en la posició 58a. La premsa nacional feia els següents comentaris sobre les dues etapes disputades:

Por ahora se mantiene el optimismo en las filas españolas. Sus hombres se defienden. Ya hoy Berrendero marchó con menos acaloramientos que ayer, y los otros dos montañeros, Ezquerria y Molina, que antes de salir estaban complacidos, porque en la primera jornada no habían perdido más que el cuarto de hora que calculaban, hicieron también una carrera lo suficientemente discreta y de compañerismo para que la satisfacción de Cañardo, en lo que se refiere a la disciplina, se mantenga.⁹

En la tercera etapa (Charleville-Metz, 161 km) Molina i el biscaí Ezquerria van anar en el grup dels millors, encara que el corredor castellonenc no va poder aguantar el ritme fort imposat pels grans rodadors

europaus, es va quedar res-sagat i va entrar a la meta en la 14a posició. Ezquerria sí que va poder seguir els millors rodadors, però una inoportuna punxada a dos quilòmetres del final li va impedir disputar l'esprint:

Pocas veces se ha visto correr al vasco Ezquerria en el llano como ayer lo hizo. No fue una colocación conseguida por accidente casual. No. Desde el principio de la carrera fue con los buenos, y aunque éstos intentaron quitárselo de encima, no pudieron conseguirlo. Con el mismo entusiasmo al terminar la carrera que cuando la comenzó, pudo llegar a la meta con un grupo de sólo siete unidades que habían logrado despegar a los demás. Tuvo un compatriota acompañante durante gran parte del recorrido. Fue éste Molina. El levantino, también buen elemento en las subidas, quiso lucirse en la carrera de ayer sobre terreno llano. Los dos marcharon junto con Clemens y Mersch, hasta el momento en que estos dos hombres se decidieron a dar el estirón final. Allí se quedó Molina; no pudo seguir el tren. Pero, a pesar de ello, su labor se puede calificar de sobresaliente.¹⁰

El mateix Ezquerria va estar a punt de donar una sorpresa agradable i guanyar la quarta etapa (Metz-Belfort, 220 km), però va ser superat a l'esprint pel francès Archambaud. En esta etapa Salvador Molina va punxar dues vegades seguides un poc abans d'iniciar-se la pujada al Ballon d'Alsàcia, raó per la qual va perdre el contacte amb el grup en què anava i va haver de fer l'ascensió en solitari. Va entrar amb molt de retard a la meta, en la posició 72a. De nou la premsa alabava el paper fet pel combinat espanyol en unes etapes que no eren propícies a les seues característiques:

El balance para el equipo español al finalizar la cuarta etapa de la Vuelta es bastante satisfactorio. El retraso de importancia sufrido en la clasificación general por Salvador Molina a causa de dos inoportunos pinchazos y el de mucha menor magnitud experimentado por el corredor de Rentaría Emiliano Álvarez, quedan suficientemente compensados por los considerables avances dados en aquella lista por los demás elementos del conjunto hispano. Cañardo ha ganado cinco puestos al pasar del lugar 44 al 39; Ezquerria ha mejorado en nueve lugares su posición, al trasladarse del puesto 45 al 36 —con lo que ha logrado ser el primer español clasificado—, y Berrendero también ha avanzado cinco posiciones.¹¹

La cinquena etapa (Belfort-Evian, 289 km) va ser un autèntic calvari per als ciclistes a causa de la pluja i el fred. Per a Molina, a més a més, va ser una jornada negra, ja que abans d'iniciar-se l'etapa, va ser multat amb vint-i-cinc francs, perquè segons els organitzadors havia sigut espentat en alguns trams de l'etapa anterior. Molina va al·legar que aquelles espentes es van fer contra la seua voluntat, però els jutges van ser inflexibles, van aplicar el reglament i no va poder deslliurar-se del càstig. Després, durant la carrera, en el descens del port de la Fau-cille, Molina i Ezquerria, que ocupaven una bona situació, van patir sengles caigudes a causa de l'estat esvarós de la carretera per la forta pluja, i van avariar les seues bicicletes. Com que els propis ciclistes eren els que havien d'arreglar-se-les, van perdre

⁷ La Voz, 1 de juliol de 1936.

⁸ El Mundo Deportivo, 5 de juliol de 1936.

⁹ ABC, 9 de juliol de 1936.

¹⁰ El Sol, 10 de juliol de 1936.

¹¹ ABC, 11 de juliol de 1936.

un temps preciós que ja no pogueren recuperar. Cañardo va tornar a ser el millor classificat en la posició 10a, mentre que Molina va entrar en el lloc 68é.

En la següent etapa, disputada el 13 de juliol (Balneari de Evian-Aix-les-Bains, 212 km), una etapa dura amb els colls d'Aravis i Tamié, els ciclistes espanyols van aconseguir una bona classificació en la línia de meta. El millor, Cañardo en la posició 9a, seguit de Berrendero en la 10a, Molina en la 23a, Álvarez en la 32a i Ezquerria, que va patir una caiguda, en la 37a. El periòdic *El Sol* li dedicava les paraules següents a Molina:

Dos hombres se habían destacado hasta ayer. Después de cubrir la sexta etapa ya son tres las figuras hispanas que en justa aspiración a sus méritos van a competir con probabilidades de éxito en la contienda por el premio al mejor trepador. Salvador Molina, el bravo levantino, ganador de similar premio en la Vuelta a España, ha sabido lucirse. Inició la escalada de Los Arrives en ruda competición con el holandés Van Schendel, y únicamente cuando hacia él fueron sus compatriotas y el belga Silver Maes se vio superado. Menos mal que le quedó el consuelo de que la victoria correspondió al vizcaíno Ezquerria. Sin embargo, hay que hacer notar la buena labor de este debutante. Los resultados logrados ayer le servirán para animarle en las próximas duras ascensiones que hoy deberán llevar a cabo ante los colosos de la montaña: el Galibier y su vecino el Telegraph.¹²

Però, malauradament, en la setena etapa (Aix-les-Bains-Grenoble, 229 km), mentre Ezquerria i Berrendero passaven en primera po-

sició els ports del Galibier i Lautaret i se situaven en els primers llocs de la classificació de la muntanya, Molina deia adéu al Tour en arribar a la meta de Grenoble amb el control tancat. Què havia passat? Segons el diari *ABC* Molina va patir nombroses punxades i dos trencaments de cadena en l'ascensió al Galibier i es va enfonsar moralment. Segons *El Sol* va caure i es va lesionar seriosament. En *El Mundo Deportivo* el seu company d'equip Álvarez afirmava que "se le saltó la cadena diferentes veces y se retrasó mucho, después empezó a pinchar hasta

Salvador Molina en el Tour de 1936.

que agotó el recambio. La camioneta taller ya había pasado y no tuvo otro remedio que terminar la carrera montado en un automóvil que, al azar, quiso recogerlo."¹³ Tant se val, si va ser per

caure o per punxades o per trencament de cadena, Molina va haver d'abandonar el Tour i tornar al seu poble en uns moments tràgics, pel començament de la guerra civil. El belga Sylvere Maes va guanyar el Tour d'aquell any. Pel que fa als ciclistes espanyols, Cañardo va quedar 6é, Julian Berrendero 11é i premi de la muntanya, Federico Ezquerria 17é i Emiliano Álvarez 24é.

Els anys difícils de la guerra i la postguerra

Després de participar en la ronda gal·la i abans de ser cridat a files, Molina va acudir a Barcelona per donar suport a un festival ciclista

que es va celebrar l'11 de setembre de 1936 al parc de la Ciutadella a benefici de les milícies que lluitaven en el front. La premsa valenciana es va fer ressò de la carta enviada per Molina

Molina, escapat durant l'etapa Alcoi-Xàtiva de la II Volta a la Regió Valenciana. Any 1942

al comitè organitzador:

"Comaradas salud: Habiéndome enterado por medio de la prensa que se va a celebrar una grandiosa carrera en la capital de Barcelona a beneficio de las milicias que luchan en defensa de la Libertad, y siendo en estos momentos difíciles cuando mas debemos ayudar en la retaguardia a reunir fondos, para que nada les falte a nuestros hermanos que derraman su sangre en defensa de la causa para librarnos del fascismo español y del fascismo del mundo entero, yo militante de las Juventudes Unificadas de Villanueva de Castellón, estoy ahora como he estado siempre dispuesto a hacer el mayor sacrificio en defensa de la República Socialista, que es la libertad de todos los trabajadores españoles.

Comaradas, esperando que me conoceréis por haber participado en la Vuelta a España y después en la de Francia, espero podáis contar con mi desinteresada participación en vuestra carrera."¹⁴

El 3 de juny de 1937 des del front sud, sector Pozoblanco (Còrdova), on servia en la 114a Brigada Mixta, 4t Batalló, Companyia de Metral·ladores, Molina va escriure a *El Mundo Deportivo* per demanar-los que li enviaren

el diari per estar al corrent dels esdeveniments esportius, i declarava: "Yo había pensado correr la Vuelta a Francia, pero puesto que las circunstancias me imponen el deber que cumplo gustoso de luchar con las armas en la mano contra el fascismo, vuestro diario me servirá para seguirla desde el frente."¹⁵

Acabada la guerra i sense que tinguem notícia que sofrira cap tipus de represàlia per haver lluitat en el bàndol perdedor, Salvador Molina, minvat en les seues facultats físiques per una ferida de bala a la mà esquerra, va reprendre la carrera esportiva en un país destrossat i dividit entre vencedors i vençuts. Per la segona meitat del mes d'agost de 1939 va tindre lloc el primer gran esdeveniment ciclista de l'Espanya franquista, l'anomenat Circuito Ciclis-

ta del Norte (7 etapes), organitzat pel diari *Hierro* de Bilbao. La carrera, a la qual va acudir un equip de ciclistes valencians integrat per Antoni Escuriet, Salvador Molina, Diego Chàfer, Juan Navarro, José Cubells, Enrique Rodríguez i Arturo Mullor, va ser dominada per Mariano Cañardo. Entre els valencians Escuriet va ser el millor en el lloc 6é de la classificació general, seguit de Molina en el 16é.

A la fi del mes de juny de 1940 Molina va participar en la carrera ciclista Fogueres d'Alacant (173 km), organitzada pel Departament d'Educació i Descans de la CNS Provincial. Ell i Escuriet, com a principals favorits, van dominar la prova de cap a fi, però en la localitat de Llíber, a falta de pocs quilòmetres per a la meta, quan anaven destacats els dos corredors

¹² *El Sol*, 14 de juliol de 1936.

¹³ *El Mundo Deportivo*, 25 de juliol de 1936.

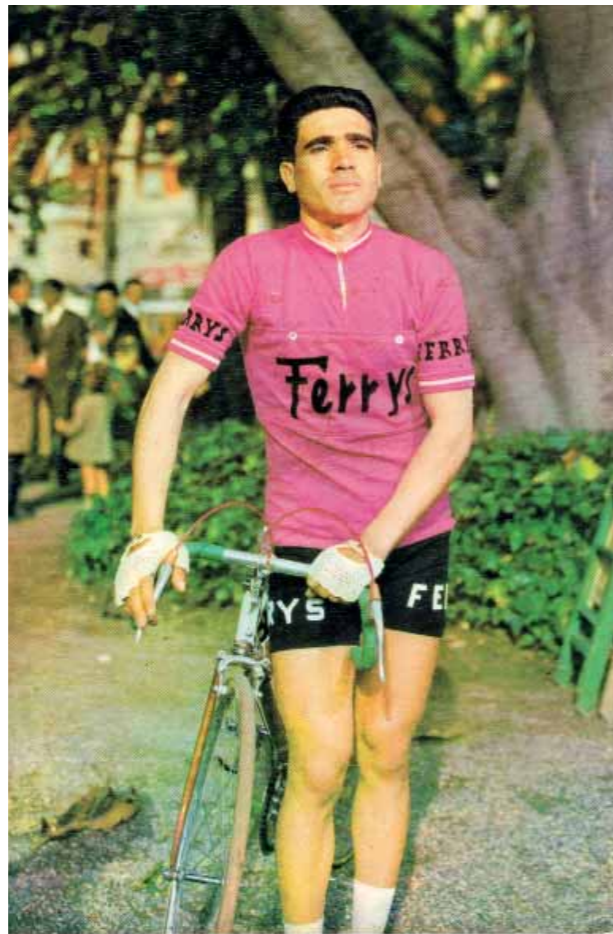
¹⁴ *El Pueblo*, 12 de setembre de 1936.

¹⁵ *El Mundo Deportivo*, 3 de juny de 1937.

castellonencs i el madrileny Monzón, Molina va trencar la roda de darrere de la bicicleta i va quedar ressagat, fet que aprofitaren els altres dos ciclistes per escapar i arribar sols a la meta, on Escuriet va ser més ràpid. En tercera posició, a set minuts, va entrar Molina.

El mes d'agost de 1942 Molina va tornar a la quarta edició del Circuito del Norte, en la qual va guanyar en l'etapa que començava a la plaça del Castell de Pamplona i acabava a Sant Sebastià, després d'escapar-se als pocs metres d'abaixar-se la bandera en companyia d'altres tres ciclistes. El mes següent va aconseguir una nova victòria en la segona etapa de la II Volta a la Regió Valenciana (Alcoi-Xàtiva, 129 km); Molina es va allunyar del gran grup a la mateixa eixida d'Alcoi i va fer tota la carrera en solitari. La victòria final d'esta edició va ser per al ciclista Julian Berrendero, mentre que Escuriet obtenia el lloc 10é i Salvador Molina el 18é.

A l'estiu de 1943 Molina va participar en la III Volta a la Regió Valenciana, celebrada entre el 27 de juliol i l'1 d'agost, en la qual van participar també els castellonencs Antoni Escuriet, el seu germà Rafael i Eduardo Pérez Todolí. Rafael Escuriet va quedar 12é en la general; i el germà, el 13é. Molina i Pérez Todolí es van retirar; Molina, en la primera etapa, després

Salvador Honrubia

d'una escapada entre Sagunt i Benicàssim que el va deixar exhaust per falta de fons i preparació física; i Pérez Todolí, en la tercera. Una de les últimes carreres en les quals va córrer Salvador Molina abans de penjar la bicicleta i emigrar a Mèxic, va ser el XXVII Campionat Regional ciclista de fons en carretera, que es va celebrar el diumenge 24 d'octubre, organitzat per la Penya Ciclista Escuriet del poble. La classificació final, amb quatre castellonencs entre els set primers, va ser la següent: Rafael Escuriet, Vicente Miró, Eduardo Pérez, Salvador Molina,

José Sanchis, José Melià i Antoni Escuriet.

Vint-i-vuit anys després de Molina, un altre castellonenc Salvador Honrubia i Manonelles, ciclista que defensava els colors de l'equip Ferrys, tornava a pedalejar per les carreteres franceses; però aquesta història, que encara roman molt viva en la memòria del seu protagonista i de molts aficionats castellonencs, els la contaré, si ho desitgen i m'ho permeten, en una pròxima ocasió.

Bones Festes!

D.RAMON, EL METGE DEL CAP

Ja fa molts anys em vaig posar a investigar sobre l'Hospital de Carabineros de Villanueva de Castellón (1938-1939), com una part de la història local. Allò que semblava que era tan sols part de la micro-història, va resultar que era molt més, ja que es tractava d'un dels millors hospitals del seu temps, tant en recursos materials com humans. Vaig comparar les dades trobades als diferents arxius amb els records i la memòria de don Constantino. El carabiner Morera va ser, sense saber-ho en el seu moment, testimoni de la nostra història, i ell mateix em va portar fins a Vicenta Guzmán, que amb setze anys va ser infermera a l'hospital.

Al mateix temps, altres persones majors del poble, que aleshores eren menudes, van començar a recordar coses. Calia, però, contrastar totes les informacions. Per exemple, un dia don Constantino em va comentar que els mateixos carabiners portaven a la casa on s'allotjaven el llit oficial que els entregava l'Institut de Carabiners; i Carmen Fuster Lorente em va confirmar que a casa dels seus pares, i després a la caseta de la Utxera, van tindre el llit del carabiner que va estar a casa dels seus iaïos.

Un dia Carmen Belmonte Martí em va dir que recordava un metge carabiner a qui tots anomenaven don Ramón, "el metge del cap". Era una persona educada i amable, que va tractar alguns xiquets que començaven a estar traumatitzats per la guerra. Havia arribat el moment de deixar l'edifici de l'hospital i dedicar-me als recursos humans: les persones¹.

Abans de la guerra

Però, qui era don Ramón? Nicolás Ramón López Aydillo va nàixer a Ourense en 1894. Molt jove es trasllada a viure a Madrid, on compagina treball i estudis. Allí acaba els estudis de Neuropsiquiatria en 1926. A hores d'ara encara ignorem si en esta data ja s'havia tret el doctorat en esta disciplina.

Tant en 1929 com en 1931 va participar en les *Jornadas Médicas Gallegas* amb temes de neurohistopatologia: "La epilepsia y sus equivalentes" (1929) i "Conducta del médico ante un alienado furioso" (1929). En este segon treball, molt impactant en la seua època, el doctor López Aydillo és pioner en promoure que en la Facultat de Medicina s'ensenyé al metge de capçalera com tractar els malalts mentals i com actuar si es

Àlvar Sentandreu i Bo

Doctor Nicolás Ramón López Aydillo, neuropsiquiatre.

Foto del treball presentat en el II Congreso de Memoria Histórica de Culleredo (2005) pel doctor David Simón Lorda.

posaven violents. En aquell temps se'ls posava una camisa de força que els immobilitzava i se'ls enviava al manicomí, on no es curaven, sinó que acabaven pitjor en ajuntar-se amb els altres malalts. El doctor López Aydillo volia que això canviara i que el metge de capçalera sabera diagnosticar i tractar les diferents patologies dels malalts mentals. També pretenia que el manicomí fora un sanatori de veritat, és a dir, que diagnosticara correctament les malalties mentals i que les tractara.

¹ He d'agrair al doctor David Simón Lorda la seua col·laboració i ajuda, per facilitar-me els seus treballs presentats en diferents congressos mèdics. Els dos estàvem estudiant la vida de la mateixa persona, el doctor des del punt de vista de la psiquiatria, i un servidor des de la història local.

Sota la supervisió del conegut psiquiatre Lafora,² entra a treballar en 1930 al laboratori de Fisiologia Cerebral de l'Institut Cajal de Madrid. Lafora i Aydllo porten al terreny pràctic de la neuropsiquiatria els descobriments sobre les neurones i el sistema nerviós central (SNC) fets per Santiago Ramón y Cajal (1852-1934). Durant esta època publica diversos articles en revistes especialitzades, tots molt avançats i innovadors en la seua època.

Don Ramon a Villanueva de Castellón

A la darrereria de 1936, mitjançant una disposició del Ministeri d'Hisenda, es crea la secció de sanitat dels carabiners. Prompte comencen a mobilitzar personal civil sanitari. El doctor López Aydllo va ser mobilitzat el mes de gener de 1937 i assimilat a la categoria de capità.³ Se li va encomanar fer-se càrrec del departament psiquiàtric dels carabiners a Madrid. Com que els bombardeigs de la capital eren constants, el govern de la República –i amb ell el seu departament– es va haver de traslladar a la reraguarda, a València. Aleshores va decidir que on millor estaria el seu departament seria en el nou hospital que es preparava a Villanueva de Castellón.

El director de l'Hospital del Instituto de Carabineros de Villanueva de Castellón era el conegut cirurgià Rafael Terol Soriano; i el seu subdirector el no menys conegut neuropsi-

Distintiu de la secció de sanitat dels carabiners: la creu de Malta sobre dos carabines creuades. Foto publicada en Internet, en el "Foro el Gran Capitán" sobre història militar d'Espanya.

quatre Nicolás Ramón López Aydllo; tots dos, mobilitzats com a capitans de carabiners.

Al poc de temps d'arribar a Villanueva de Castellón, don Ramon, igual que la resta dels carabiners, va fer vindre la seua dona, Elvira Goya Mendizabal, de 36 anys, natural de Vitòria; s'allotjaven al carrer del Pintor Ribera nº 20 (hui Ravalet nº 18) junt amb la família que allí vivia. El dia 24 de febrer de 1939 la dona va tindre un xiquet en eixa casa; en el part va ser atesa per Lola Martí Reig, veïna del poble. Curiosament, a dues passes de la casa on Elvira va donar a llum, es trobava un dels millors hospitals de l'època, on treballava el marit, però el costum era tindre els xiquets a casa i sense atenció mèdica, si no es complicava el part.

El capità Aydllo –així l'anomenaven els militars– prompte començarà a estudiar i atendre patologies de la població civil, encara que a títol personal. Tant els adults com

els xiquets l'anomenaven don Ramon, "el metge del cap," i l'apreciaven molt.

Don Ramon prompte es va adonar que els bebés i xiquets del poble tenien moltes carències vitamíniques i proteíniques, que afectaven el seu desenvolupament físic i cognitiu. Com que l'ajuda internacional no arribava al poble, els capitans Terol i Aydllo van fer els tràmits burocràtics oportuns per tal de fer més curta l'espera. Cada setmana les famílies amb xiquets xicotets havien de passar per l'hospital i recollir llet condensada i alguna cosa més. Era poca cosa, però essencial perquè sobrevisques alguns d'aquells xiquets que aleshores tenien menys de 8 anys. Els seus germans majors encara ho recorden, ja que moltes vegades eren ells els encarregats d'anar a recollir els queviures a l'hospital.

El dissabte 11 de febrer de 1939, al voltant de les 10 del matí, van bombardejar l'estació de Manuel, on moriren cinc persones. L'endemà, a les 9:45 del matí, també van bombardejar l'estació de Xàtiva, on moriren 129 persones, entre soldats, ferroviaris i civils. Allò va ser dantesc. Al poble els dos bombardeigs es van oir clarament. En aquelles circumstàncies tan dures don Ramon va tractar d'ajudar la població civil tot el que va poder.

El dimecres 29 de març de 1939 es va rendir València, i també el poble de Villanueva de Castellón i moltes poblacions més. Ja feia dies que al poble

no quedaven soldats republicans, però els carabiners continuaven al seu lloc, esperant que arribaren els nacionals. Els carabiners del Cos de Guàrdia, llevaren la bandera republicana de l'hospital i col·locaren una bandera blanca al seu lloc. Als balcons de les cases es posaren llençols blancs, alguns amb el Cor de Jesús cosit.

Condemna i exili interior

El dijous 13 d'abril de 1939 va arribar al poble una companyia completa sota les ordres del capità Armando Artigas Sanjosé. Amb ell portava algunes ordres de detenció i trasllat d'alguns oficials i suboficials carabiners. Entre ells estava el nom del capità Aydllo, que va ser enviat a València i condemnat a mort per un tribunal militar per addicte a la rebel·lió. Com que era un neuropsiquiatre reconegut, li commutaren la pena de mort per la de cadena perpètua. El traslladaren al penal de Guadalajara, una presó saturada de gent, on estaven tots amuntonats, sense condicions higièniques i amb poc de menjar per als presidaris.

La Postguerra va ser molt dura, hi havia mancança de tot: de menjar, de matèries primeres, de gent qualificada per treballar... i de metges. El doctor López Aydllo ix del penal i el desterren a Oncala (Sòria), on treballarà com a metge rural de tots els pobles de la rodalia.

Reintegració a la investigació

Mentre el doctor López Aydllo viu el seu exili interior, amb un

sou ínfim i moltes penúries, el seu amic i company Lafora torna del seu exili a Mèxic. L'any 1947, després de depurar-lo, deixen tornar a Lafora a l'Institut Cajal, el centre d'investigació més important de tot Espanya. A poc a poc tractarà de recuperar l'equip que tenia abans de la guerra. D'esta manera Aydllo podrà tornar a Madrid l'any 1953.

El doctor López Aydllo era un neuropsiquiatre d'avantguarda. Les seues investigacions sobre el sistema nerviós, publicades i exposades en diferents congressos abans de la Guerra, ja es consideraven patrimoni universal. A pesar d'això, es trobava, igual que la resta dels seus companys, treballant en unes condicions molt modestes i indignes per a la seua categoria professional. I tot, per formar part dels vençuts.

Cap a 1955 comença a treballar també amb el doctor Gregorio Marañón (1887-1960) a l'Institut Marañón. A partir de 1956 torna a publicar treballs en diverses revistes científiques. En 1963 aconseguix una beca de l'Organització Mundial de la Salut per a assistir com a expert espanyol al XIII Curs Internacional de Prevenció i Tractament del Alcoholisme, que es va celebrar a Lausana (Suïssa).

Lafora es jubila en 1965 i el doctor López Aydllo és nomenat cap del laboratori d'Anatomia Patològica del Sistema Nerviós de l'Institut Cajal, càrrec que va ostentar

fins al 1973, quan va complir 70 anys. De tota manera va seguir acudint al centre a col·laborar amb els nous investigadors fins al 1979.

El doctor Nicolás Ramón López Aydllo va faltar a Madrid en juliol de 1984. Sens dubte, es tracta d'un dels grans oblidats a Villanueva de Castellón, ja que durant 1938-1939 vam tindre el privilegi que un investigador de la neuropsiquiatria i la histopatologia de la seua talla, es trobava a l'Hospital del Instituto de Carabineros de Villanueva de Castellón. I no hem d'oblidar la seua professionalitat, la seua amabilitat i la seua empatia cap a la població civil.

A hores d'ara seguisc investigant sobre el personal de l'hospital de carabiners. Prompte els parlaré sobre la resta de la plantilla de l'hospital.

Vista d'Oncala, província de Sòria.

Foto de promoció turística de la província de Sòria (sorianitelaimaginas.com).

² Gonzalo Rodríguez Lafora (1886-1971): psiquiatre, deixeble de Ramón y Cajal, és un dels representants de la neuropsiquiatria madrilenya de la generació de la preguerra.

³ Gaceta de la República, nº 7, del 7 de gener de 1937, p. 112.

L'OBREIRA, MÉS QUE UN EDIFICI

Actualment hi ha un debat obert en la majoria de la societat espanyola i a Europa: la crisi. Conseqüentment la política econòmica, laboral, social, el sistema públic de pensions, i les prestacions socials, que són els elements capitals de l'estat del benestar, constantment estan en la primera línia del debat públic.

Benestar significa garantia i seguretat. Això és el que un bon grapat de treballadors jornaleros o bracers de Castelló construïren i dimensionaren al Castelló de 1881, fundant la *Sociedad de Instrucción y Protección de Obreros de Villanueva de Castellón*, l'Obrera, una societat que ja en aquell temps es preocupava per la formació i la salut dels seus socis. La societat obrera garantia l'accés al treball mitjançant borses i llistes de treballadors que es dedicaven al cultiu de l'arròs i treballs al camp. L'Obrera fou una entitat basada en la solidaritat i amb una forta dimensió social. Repassant la vida de l'entitat a través del reglament que acollia els drets i deures dels socis treballadors, ens adonem que el funcionament de l'entitat i els òrgans de govern responia a una conducta i vida clarament democràtica. L'Obrera és un bon exemple per a comprendre i entendre la importància de les organitzacions sindicals i socials d'aquell temps difícil, penós i complicat per a les persones de 1881.

Al cap de quaranta-dos anys de la seua fundació es reforma el reglament per última vegada. Va acabar-se de redactar el 18 de juny de 1933 i va ser editat a Xàtiva l'any 1934 en la impremta de Bellver amb el títol de *Reforma del reglamento de la Sociedad de Instrucción y Protección de Obreros de Villanueva de Castellón fundada en el año 1881*. Era president Eduardo Gilabert; i secretari, José Vila. Els membres de la comissió reformadora van ser: José Daràs Durà, Damián Pausà Estruch, Vicente Pellicer, Bernardo Francés Blasco, Vicente Penadés Ribes, Isidoro Martí, Rafael Sancho Granero i Vicente Bolinches López. El reglament tenia 112 articles, repartits entre XIX capítols.

Fou una societat d'hòmens treballadors. Només hi trobem una referència a la dona, una infermera que desenvolupava tasques sanitàries acompanyant el metge visitador, una de les figures més destacades en la prestació del servei sanitari.

Tots els articles són interessants, però em limitaré a citar i comentar l'article primer, que diu:

Esta sociedad tiene su domicilio en la calle Blasco Ibañez, núm. 16, siendo su finalidad el mejoramiento y la instrucción de la clase obrera, y el socorro y amparo de los enfermos e inválidos para el trabajo, sea cualquiera su nacionalidad, raza y creencias políticas y religiosas, como también procurar combatir, dentro de la estricta legalidad y por los medios

más adecuados, la crisis que afecta a tan importante clase productora.

L'article defineix els principis fundacionals de l'entitat, és a dir, els valors: la tolerància, la integració, l'esperit de la formació, la solidaritat i la discriminació positiva en qüestions de raça i llibertat de credo. Ens trobem davant d'una declaració de principis avançada, com podem trobar hui en dia en moltes constitucions. Els fundadors de l'Obrera ja crearen noves formes d'organització social de caràcter democràtic en un context rural amb un alt percentatge d'analfabetisme, de fam i d'injustícia. Estes organitzacions iniciaren el debat i l'impuls de l'economia social a través de la fundació de societats d'ajuda mútua, sobretot en el sector dels oficis. Com que l'Estat no ofería un sistema de seguretat social, la societat civil creava, de manera subsidiària, mecanismes de protecció social. D'altra banda, estes societats obreres són l'embrió del moviment obrer i una forma de canalitzar la resistència política i sindical.

Queda clar que esta societat obrera de Castelló, junt amb altres que tenien un mateix objectiu, com la Societat Obrera de Polinyà del Xúquer o la Societat de Pescadors de Cullera, han estat referents socials i sindicals durant el passat segle XX.

L'Obrera, un bon exemple de treball i d'organització social col·lectiva.

Josep Antoni Carrascosa Torregrosa

LA IMPREMTA MUSICAL DE LA FAMILIA JULIÁN MENA

Castelló i Astorga units per la música
i les arts gràfiques

Esta família d'impressors i d'apassionats per l'art escènic, família astorgana i castellanenca, enllaçada pel món de la música i pel de la Lira Castellonera, va ser propietària dels "Talleres Gráficos Julián" a Astorga, i també de la "Imprenta Mena" del nostre poble. La Lira i el poble es creuren amb Astorga per mà de Juan Mena Francés, requint i clarinet castellanenc que va estar destacat al Regiment d'Artilleria Santocildes de la ciutat maragata com a brigada músic, des d'abril de 1925. Allí va conèixer i es va casar en 1928 amb Eulogia Julián Velasco. Destinat dos anys a Girona, després va treballar successivament en els regiments de València, Alcoi i Plasència. En estes dues últimes places va exercir com a director de banda. Juan Mena i José Quiles foren els dos primers músics militars castellanencs.

Juan Mena i Eulogia Julián van tindre una xiqueta, Amor Mena Julián, que va nàixer en 1931 a Astorga. La guerra civil, la passaren a València, amb contínues visites al poble, i comptades a la ciutat d'Astorga. Passats els anys, en 1947, Amor Mena Julián va tornar de vacances amb els seus pares a la ciutat episcopal a l'edat de setze anys. El dia que va arribar es va trobar

amb el germà de sa mare, el seu tio Àngel, deu anys major que ella. Àngel Julián Velasco era un home molt "templat", músic i artista, faceta que li venia en la sang. Gran amant de la literatura i de la música, es dedicava a la direcció artística de l'Agrupación de Amigos del Arte Lírico. Eixa vesprada estava assajant en un dels grans teatres de la ciutat l'òpera *Katuska* de Pablo Sorozábal. La trobada de neboda i tio va ser de per vida. Any i mig de cartes, quasi un any de residència legal a Astorga, i l'any 1950 Amor Mena Julián i Àngel Julián Velasco es casaren a la parròquia de Santa Marta. La nova família va residir a la ciutat lleonesa fins a novembre de 1951. Allí va nàixer la seua primera filla, Amor Julián Mena.

Àngel Julián Rubio

Àngel Julián Rubio, músic i impressor astorgà, era sogre de Juan Mena Francés, pare d'Àngel Julián Velasco –casat amb Amor Mena Julián–, i avi d'Àngel Julián Mena, trombó i company músic de la Lira. Va ser un home polifacètic: compositor, contrabaixista de l'orquestra de la capella de la catedral d'Astorga, director de banda i d'orfeó, i repertorista de piano d'un dels sis teatres que hi havia a la capital mara-

Juan Mena Francés, músic militar castellanenc (cedida per la família Mena).

gata, per on passaven tot tipus de revistes, sarsueles i operetes de renom. Va compondre tres sarsueles (*La duquesa Perifollos*, *El precioso alijo* i *El celoso extremeño*), divertiments, sainets, i obres per a orquestra i banda, com la fantasia de concert *Mosaico español*.

Cap a 1920 Àngel Julián Rubio va ser nomenat per l'Ajuntament director de la Banda Municipal de Música.

Ignasi Climent i Mateu

Àngel Julián Rubio i Florinda Velasco de Santiago en el dia del seu casament, 3 d'agost de 1907 (cedida per la família Julián d'Astorga).

Dos anys després va nàixer el seu únic fill baró, Àngel. És en aquell moment quan pensa en escometre l'aventura de muntar un impremta. Va encarregar els utensilis de treball a Alemanya. La famosa fonèria tipogràfica Richard Gans li va fabricar una espècie de punxons que en la punta portaven soldats en bronze les claus i les alteracions. Les notes, els corxets, les lligadures i els silencis, els dibuixava ell directament a mà. El procés d'edició era extraordinàriament laboriós: transcrivía totes i cadascuna de les notes en un paper especial fabricat a Alemanya anomenat Perure; quan la tinta encara era fresca, les passava a una pedra litogràfica o a una planxa de zinc; i, per acabar, amb l'ajuda d'una premsa ma-

nual, reproduïa de forma seriada els textos copiats. Durant la primera meitat del segle XX, la seua va ser una de les tres úniques impremtes de textos musicals a Espanya. Va transcriure a mà i va reproduir milers de partitures per a tot el país, des de 1922 fins a 1950.

D'allí eixiren llibrets i partitures de sarsuela, música per acompanyar projeccions de cine mut, pasdobles, tangos, foxes, himnes i cançons populars, amb unes il·lustracions de portada molt originals, variades i d'acord amb el gust de l'època.¹ "Talleres Gráficos Julián - Astorga" figura al peu d'impressió de moltes edicions musicals. Tots recorren als seus tallers per a la impressió musical. La Casa Erviti de San

Sebastiá, Arilla y Cia. de Pamplona, Agustín Quevedo de les Palmes, compositors com Román de San José, Ramón Borobia, Luis Arraque, etc., tots editen moltes de les seues composicions en els tallers del carrer Cubera. Va imprimir una de les sintonies més característiques de l'època de Franco: la que anunciava el diari parlat -el parte- de *Radio Nacional de España*.

La major part de les seues composicions i edicions es poden trobar a la Biblioteca Nacional de Madrid, a l'arxiu de la Banda Municipal d'Astorga, i també a l'arxiu de la Societat Musical Lira Castellonera, gràcies a les donacions de Juan Mena Francés i d'Àngel Julián Velasco. Àngel Julián Rubio és considerat a la seua terra com un intel·lectual pluridisciplinari. Posseïa una biblioteca amb més d'un miler de volums, escrigué obres de teatre, i la seua impremta acollia una tertúlia *de rebotica* en què participaven intel·lectuals i artistes de la ciutat maragata.²

Astorga-Castelló-Astorga: itinerari de la caixa de tipus mòbils

Tornen al novembre de 1951. Àngel Julián Velasco i Amor Mena Julián vénen d'Astorga amb un camió carregat de llibres, mobles, tipus d'impressió i tota la maquinària de la impremta del carrer Cubera, i es posen a viure al n° 44 del carrer del Molí, casa que havia comprat Juan Mena Francés. Allí mateix van obrir una impremta i papereria que va perdurar fins

a la darrereria dels anys 90. Amb ells va arribar la caixa de tipus musicals dels "Talleres Gráficos Astorga" i durant més de mig segle van guardar el *Finale* o *Sibelius* primitiu zelosament en record d'un pare i d'un avi músic, compositor, artista i impressor.

L'any 2009 la família Julián Mena em va regalar aquella caixa de tipus mòbils de bronze amb les notes musicals. També donà a la Banda Municipal i a l'Escola de Música d'Astorga diverses partitures de la primera meitat del segle XX. Després d'un temps d'informació i d'estudi, el passat mes d'agost de 2012 vaig fer arribar la donació al lloc d'on va eixir, la ciutat d'Astorga. Per esta raó, el 15 d'agost el seu Ajuntament els ha oferit un merescut homenatge, amb l'exposició de la caixa i una mostra de partitures editades per la impremta. També hi ha hagut una Taula Redona, amb personalitats del món de la cultura i de la música, amb el títol "La impremta musical de Àngel Julián". En acabant la Banda Municipal d'Astorga els va oferir un concert al Jardí de la Sinagoga, on va interpretar composicions d'Àngel Julián Rubio i obres impreses en el seu taller.

Durant la meua estada de catorze anys a Astorga vaig tindre temps per conèixer amb detall la rica i sorprenent personalitat i tasca d'Àngel Julián Rubio, i també per assabentar-me de la seua història a través de la seua família i la seua herència musical. El mes d'agost de 1997 Àngel Julián Velasco va donar a l'Ajuntament d'Astorga dos volums encuadernats amb parti-

Partitures impreses als "Talleres Gráficos Astorga" (cedida per astorgaredaccion.com)

tures editades a la impremta de son pare. El 28 d'agost del mateix any vaig tindre l'honor de dirigir el concert homenatge que la Banda Municipal li va oferir a la plaça de la Culebra. L'acte anava precedit d'una taula redona sobre "La Imprenta Musical en Astorga"; en la qual participaren, entre

altres, els germans Amor i Àngel Julián Velasco.

Hui, sabent que ha estat entre nosaltres part de la historia musical del país, eixa impremta ha tornat al seu lloc d'origen. Allí sempre es podrà visitar amb el reconeixement històric a la música i al nostre poble.

Caixa de tipus musicals dels "Talleres Gráficos Astorga" (foto de l'autor).

¹ Vid. CARRO CELADA, José Antonio: "La impremta musical de Àngel Julián" dins *El Faro astorgano*, agost 2007.

² Vid. RAMOS CRESPO, Enrique: "Àngel Julián Rubio tuvo en Astorga una de las tres únicas imprentas de textos musicales de España" dins *El Faro astorgano*, Santa Marta 2012, agost, pp. 39-42.

RECORDS DEL MEU POBLE 1957

Era l'any 1957 a Villanueva de Castellón, un poble de la Ribera Alta del Xúquer d'uns 6.700 habitants que vivien majoritàriament del treball del camp. La taronja els ocupava d'octubre a febrer. L'arròs, des d'abril fins a la meitat d'octubre. La fruita d'estiu, el meló d'Alger i el de tot l'any, les tomaques, els pimentons, els cogombres, els fesols i les albergínies, a l'estiu, alimentaven els castellanencs; les faves i les carxofes, a l'hivern.

Eixint de la penombra

Castelló –així el coneixien tots, dins i fora del poble– tenia un dinamisme admirable. A poc a poc anava eixint de les penúries de la Postguerra. I, encara que manava el Dictador i seguia fent-ne de les seues, la qualitat de vida millorava a poc a poc però de manera inexorable per a tots els veïns i veïnes.

En aquell temps només devia haver sis o set cotxes, sempre en mans dels rics, i tres o quatre camions. Vaig conèixer els dos de la família Llopis i el de la fàbrica de paper. Hi havia unes poques motos i vora un centenar de bicicletes. Els llauradors que tenien una certa quantitat de fanecades tenien cavalleries i carro. Al costat de la caserna de la guàrdia civil hi havia el taller del mestre d'aixa. Rècues de mules i burros transportaven els productes del camp. La majoria dels castellanencs,

Plaça de l'Església en 1957.

Vicente Climent, Fernando Climent, Suintin Climent, Pepe Climent, Roberto Climent i Joan Alfred Climent.

però, anaven a peu, tant cap als bancals, com cap als pobles de la redor.

Només la Carretera tenia empedrat. Els carrers, quan plovia, eren intransitables. Llavors ma mare em posava les katusques. La gent major anava amb espartenyots i algú, fins i tot, anava descalç.

La beateria local triomfava sobre totes les coses. Recorde que, si volia jugar a futbol al Camp Parroquial de l'Almenà, havia d'anar a missa cada diumenge. La parafernàlia del Règim marcava fins i tot les pautes de vestir, sobretot de les dones. Pel que fa a la llibertat d'acció i de pensament, hi havia unes normes que ningú no podia saltar-se, si no volia que la guàrdia civil li donara un disgust.

Les dones, agenollades, omplien caixes de taronges en

Joan Alfred Climent i Quiles

els magatzems. La fruita daurada descansava a terra sobre palla d'arròs. Mon tio Ciprià dirigia un magatzem que es trobava on hui estan els pisos de Candel. Allí vaig passar moltes hores jugant amb els meus cosins.

El municipi tenia dos agutzils, Carlos i Julián, que s'encarregaven de l'ordre públic i de dirigir els soterrars (igual que ara). També hi havia dos pregoners, dels quals només recorde el senyor Antonio, més conegut pel malnom de Petot. La Hermandad Sindical de Labradores y Ganaderos pagava sis guardes rurals, a fi que no es produïren furtos en les collites. Segur que molts llauradors actuals lamenten la desaparició d'este venerable cos de seguretad.

El rector era don Rafael Gallart i

tenia dos vicaris. Només recorde el nom de don Bernardo, a qui li atribuïen una certa afició per les dones locals (segurament les males llengües, potser les mateixes dones). Com deia mon tio Abdó, en la Casa del Senyor pot ocórrer de tot.

Esports, festes i oci

El futbol i la pilota valenciana eren, amb el tir i arrossegament, els esports més importants. En el futbol la gent encara era més violenta que hui. Amb els meus ulls vaig vore com el pare d'un amic d'infantesa va pegar-li una cadirada al cap al jutge de línia. I, en el mateix partit, vaig vore per primera vegada com m'apuntava el canó d'un rifle. Era el d'un guàrdia civil que, per cert, era el pare d'un company de jocs de carrer. Feia goig vore el camp de l'Almenà sempre ple de gom a gom. Aquells anys anar al camp de futbol era ser més castellanenc que ningú.

I, què puc dir de la Fira de Santa Llúcia? Era immensa. Els barracons s'escampaven des de ca la Mena fins al llavaret del Calvari. Era l'esdeveniment més esperat per tots, majors i menuts. Era una oportunitat per a comprar o vore coses que no solia haver al poble. Els caps de família que podien compraven els torrons de Nadal i els joguets de Reis. Durant els tres dies, fera el temps que fera, els carrers s'omplien de gent que passejava amunt i avall sense parar i amb els millors vestits de la temporada. Els nòvios compraven l'or i altres bagatel·les per al casament. Eren els únics dies que podíem menjar dàtils, perquè en aquell temps es menjaven els productes propis de cada temporada, no com ara, que es pot menjar de tot qualsevol dia de l'any.

Els coets borratxos de la festa de santa Bàrbara s'escoltaven les vint-i-quatre hores del dia. El barri del Calvari esclatava per honorar la seua patrona. Com que els meus tios Rafael i Conxa vivien allí, els meus pares em portaven a la festa i podia contemplar, amb por i curiositat alhora, la trajectòria boja dels coets.

I, per últim, les festes majors del poble, que es celebraven sempre quan acabava la sega de l'arròs, és a dir, a meitat d'octubre. Recorde el primer any que vaig anar a l'exaltació de la regina de les festes. Hi vaig anar mentre es va fer al Califòrnia. Allí vaig poder sentir grans personatges de la cultura valenciana, com Eduard Soler i Estruch i Vicent Andrés Estellés. Després aquell "marc incomparable" va ser substituït per la plaça de l'Ajuntament. Amb el canvi es va perdre la màgia i l'encant, i ja no hi vaig anar més.

Els Tres Darrers Dies (abans de Quaresma) la meua família i jo passàvem les vesprades al Castellet. Pujar al seu cim i mirar l'horitzó era una gesta que ens feia més hòmens –o això pensàvem tots els xiquets–.

Els dies de Pasqua regolàvem la mona al balneari de Santa Anna, envaït per famílies de Castelló, de la Llosa i d'altres pobles veïns. Cascú duia el seu saquet amb la mona, la llonganissa, el xocolate, l'encisam, els ous durs i la sal.

De tant en tant s'escoltava al carrer: "Aigua llimó, quallà i dolça! Mantecao helao! Orxata de xufa!" Era l'hora de berenar pa mullat en l'aigua llimó a l'ombra de la llimera que teníem al corral. A la seua ombra i amb l'aigua fresca del pou podia passar l'estiu més fresquet que una rosa.

Jo tenia huit anys, i el que acaba de contar ho veia amb ulls de xiquet, potser un xiquet una mica espavilat, però xiquet al cap i a la fi. M'encantava el futbol i els jocs de carrer: la goma, el rogle, passons, fer harca... El diumenge jugàvem a l'escampilla a l'era del senyor Aranda, on hui està la Videca. També m'agradava passejar amb els amics per la Carretera, mentre menjàvem les pipes que li havíem comprat al tio Caguerà, malnom del bon home que tenia la paradeta a la Plaça. Com que els camions, els cotxes i les motos eren rars, la carretera esdevenia passeig.

I, per què este article? Senzillament perquè un poble és el que és per la seua història, per la seua forma de viure. Els arbres, amb els anys, poden fer-se alts i grans, sempre que les arrels siguen fortes i sanes, sempre que escampen de manera correcta.

Processó de 1957.

Les xicones més fadrines i les dones portaven la típica mantellina negra. D'esquerra a dreta: la xiqueta Maria Júlia Masià, Sunsi Fuentes, Vicenta Fuentes i, de la seua mà, Matí Escrivà Marrahí.

CASTELLÓ "en bandeja"

No hi ha dubte que Castelló ha estat sempre ben servit de cafés, bars, tavernes, casinos i altres establiments on es pot prendre en tot moment café, vi, cervesa o qualsevol altre tipus de beguda. Per molt de temps, sempre que hem tingut la curiositat de comptar-los, el nombre d'estos establiments ha superat els quaranta, que repartits entre els més de 7.000 veïns que des de fa temps hi som, toquem a no massa possibles parroquians per *paradeta*. El cas és que, més o menys, el nombre d'estos establiments, com també el de veïns, s'ha mantingut durant anys.

El Musical

El període al qual em referiré ens trasllada als seixanta; exactament al 28 de juny de mil nou-cents seixanta. Eixe dia, després de més de tres anys d'obres, s'inaugurà l'esperat nou local social-café de la Societat Musical del poble. La meua família estava al càrrec del servici del bar. L'edifici, de dues plantes i terrassa, impactà en el moment de l'estrena. La planta baixa amb pati estava dedicada a bar-café i jocs: dòmino, cartes, parxís, escacs... La primera planta, dissenyada amb dos sales en forma de U, tenia diferents utilitats, a més de la secretaria: café-bar i jocs en dies de molta afluència de parroquians, sala de reunió

La família Garrido al complet i Pepe Sarrió. Any 1960.

per a grups nombrosos, sala per a competicions d'escacs, i també sala de televisió. La planta segona, amb un ample escenari per a diferents funcions, estava dedicada a saló d'assaig, escola de música i tot acte específic de la banda de música; de vegades, també sala de juntes. Hi ha una andana entre esta segona planta i la terrassa, amb cambres on es guarda l'arxiu, instruments musicals voluminosos, faristols i altres objectes relacionats amb les activitats de la Banda.

En el moment de la inauguració la façana de la planta baixa arribava fins a la vorera del carrer, ocupant el que hui és aparcament de vehicles i rampa per a minusvàlids. Des de la cristallera-aparador po-

dies escodrinjar (o ser escodrinjat) els que passaven pel carrer. Esta secció del local, hui eliminada, s'anomenava "la canariera", ja que un grup de socis que solien seure en eixe lloc, sol·licitaren permís a la junta directiva per a penjar una gàbia amb una parella de canaris; per descomptat, s'encarregaven del manteniment i atenció dels animalets. La sol·licitud fou denegada. El mostrador, corbat, precios, en el centre de la sala, era una obra d'art en el seu temps: barra i baix-barra per a deixar paquets, de railite, reposabraços de fusta encoixinada, reposapeus metàl·lic i deu banquetes entapissades per als clients. La part interior, ben assortida d'expositors de botelles, estanteries amb

Tani Garrido

portes i calaixos per al servici, cambra-boteller vertical, cafetera, molinet, dosificador per a llet condensada i la resta d'utensilis necessaris per al servici de bar. Generosa il·luminació, sòl a nivell més altet i amplitud per a treballar, feien fàcil al cambrer de barra l'atenció al client. Bé per la novetat d'un local tan atractiu, o bé per l'estima que sempre ha despertat la banda de música, l'afluència de socis al *Musical nou* augmentà considerablement, de manera que en dies de festa (o pluja) era difícil trobar una taula lliure.

Els balls

A causa de la gran despesa econòmica de l'obra, la Societat necessitava diners per a fer front als deutes; per este motiu, la junta directiva decidí demanar autorització a les autoritats (Governació) per a fer balls en el saló d'assaig (segona planta). Després de molt de treball per part de la Junta directiva, ens fou concedit el permís amb la condició que els balls foren "balls familiars destinats només per als socis i familiars dels socis". Poc després, els caps de setmana i vespra de festa, la Societat contractava orquestres de tanta qualitat com la *Ritter, Texas, Ritmos y Melodias, Manila, Los Grillos*, etc. i, per descomptat, la més desitjada i aplaudida: *Los Serenade* ("La" *Serenade*, per a nosaltres). Els balls foren tot un èxit. Gent jove dels pobles del voltant de Castelló eren assistents assidus i li donaren a Castelló una categoria més que merescuda. També es feia familiar en els balls la presència de mares i pares, que disfrutaven de la vetlada

i escodrinjaven, al temps que pegaven una miradeta als joves. Sí, sí, era un altre temps.

Refinament del gust

A banda dels costums nous que arribaven amb els forasters, *la tele* ens bombardejava amb propaganda suggerent *audiovisual* que incitava al consum de begudes i tabac. Crec que, per això, en tots els bars del poble començava a notar-se un xicotet canvi en el paladar dels clients. Alguns dels parroquians posaren nom

canvià la seua presentació: *Martini* o *Cinzano* servit amb copa de vidre fi, gel, mitja rodanxeta de llima i, per descomptat, una o dues olivetes "rellenes" punxades amb un furgadents. L'arribada de refrescs embotellats de taronja (*Diana*), llima (*Jummel*), cola, tònica, succs..., desplaçà quasi totalment el refresc de xarop amb aigua seltz. El *cuba-libre*, acabat d'aplegar de la mà de la coca-cola, començava a guanyar partidaris i es feia en poc de temps el rei de les begu-

Vicentica, Sarrió, Tere, Vicente, Pepito Estrada i Tani. Any 1961.

i marca a begudes que fins a eixos anys les bevien correntes (de garrafa). Del *got de vi* de tota la vida, es passà (de tant en tant) al *moriles, rioja, xerés*... Les xiques (les mares també) descobriren un vinet de sabor suau i dolcet anomenat *Diamante* que, servit amb un tastavins damunt d'un platet, li donava una aparença més femenina i apropiada per a *elles*. Arribaren cerveses noves amb la qualificació d'especials: *Stark Turia, Àguila Imperial, San Miguel, Moritz* (negra)... El vermut també

des en discoteques i en totes les barres de bars, en els anomenats per la gent jove *dia de club* (cap de setmana i vespra de festa). Recorde que els primers "cubates" es feien amb rom i ginebra (meitat i meitat), i cola; després va dominar la combinació gin-cola a l'original de rom-cola..., per descomptat amb gel, llima i sempre en got de "tubo". Begudes com el whisky, vodka, tequila, fernet (amb un esguitet de seltz, eh, pare?) i moltes altres que només es coneixien per les pel·lícules, començaven a fer-se familiars.

Café i copa

El café també tingué un xicotet canvi. En lloc de dos o tres nivells de qualitats i preus diferents, es passà al café de preu únic; només quedà el *rebullit* fins l'arribada del descafeïnat, per a qui li costava agarrar la son. Les infusions (poliol, te, camamilla) fins aleshores bullides amb perol, vingueren vestides amb la bosseta *monodosi* que coneixem ara. Del café i copa es passà al *café i Terry*, *Veterano*, *Fundador*, *Negrita*... Els més sibarites, si la butxaca ho permetia, disparaven més alt i es premiaven amb un *Magno*, *Carlos III*, *Terry 1900*, *Palyver*... Estos brandis de més *puntet* es servien amb l'anomenada *copa-baló*, calenta, tapadeta amb una "servilleta" de paper, per tal de fer el servici més elegant i conservar l'aroma durant el temps de la degustació. Clar, que si el brandi era *Conde de Osborne*, *Lepanto*, *Duque de Alba* o algun altre d'esta gamma superior, la *copa-baló* alcançava una dimensió notable que destacava de la resta de servici en la taula (cendrer inclòs). Per la mateixa raó, els "carajillos" també estrenaven cognom: de *Terry*, de *Negrita*, de *Marie Brizard*..., inclús l'odiat pels baristes: de *Magno*.

Begudes

L'absenta, beguda de mala fama i molt criticada pels abstemis, es transformà en *Ricard* amb el suport del gran nombre de veïns emigrants a França i turistes francesos que ens visitaven a l'estiu (mig *Ricardet*, a fi de fer-lo més assequible a la butxaca..., imprescindible durant la possible visita del "mesié" o

Sopar a la fresca de la penya "La Garrofa" al pati del local. Anys 60.

la "madam" al poble). La cassalla (anís sec) també pujà de categoria: l'*Anís Tennis*, alacantí de Monforte del Cid. De gran qualitat, perfecta destil·lació i agradable sabor, es guanyà prompte la simpatia dels *palomers*. No estaria bé acabar esta xicoteta ronda per les parròquies del *piscolabis* i no nomenar la beguda més popular del poble, el *canari*: cassalla, un poc de xarop de llimó i aigua seltz ben fresqueta, feta amb la *màquina d'aigua seltz* que quasi tots els bars tenien. Per molts molts anys, el combinat preferit per les goles seques dels treballadors a l'hora de l'Àngelus (?). Un porró ple de *canari* rebé el pompós nom d'un *Mambo*. A mesura que arribaven nous sabors, altres combinats anaven obrint-se pas: *gin-tònic*, *whisky-cola*, *wodka-taronja* o *llima*, *cholek-conyac* o *menta (lumumba)* espentats pels jóvens. La coca-cola "casava" bé amb quasi tot: de vi negre-cola naixia *kalimotxo*; de llet condensada-cola, *alaska*... L'aigua mineral trobava a poc a poc més acceptació, una acceptació no sempre entesa pels més majors, que no comprenien com

es podien pagar diners per un simple *got d'aigua* (?).

Gelats i granissats

A l'estiu, la carta de gelats (granissats fets amb geladores de mà) estava composta per café, llet merengada, aigua llimó i la sempre apreciada orxata; però l'especialitat era el *blanc i negre*, o siga, café amb llet merengada (anomenat "nacional" per alguns parroquians).

Tapes

Les tapes també notaren el canvi en els costums dels clients i n'augmentà la demanda considerablement. A les sempre conegudes papes, olives, sépia, gambes (poques), clòtxines, ensaladilla o faves bullides, s'afegí el mero, sepionet, xipiró, calamar, tonyina, tellines, xampinyó, pebrassos, fetgets, "callos", musclets i altres que, acompanyades amb unes rosquetes de *pa torradet* desplaçaren en poc de temps la tan repetida cançoneta de: "A menjar, a casa". La *rejoleta*, un tallonet rectangular de sépia, torrada a la planxa, amb salsa verda, maionesa o llima, va ser la

tapa més demanada per molt de temps, així com també el "frito de gamba" (gambeta arrebossada) i les clòtxines. Quasi tots els bars ens vérem obligats a tindre alguna tapeta per a acompanyar la beguda, i més d'un es donava un poc de nomenadeta per alguna bona "especialitat de la casa".

Vida social

Fou un temps en què el *café-bar* era la prolongació de casa. Quasi tota la vida social, faena, reunions, encontres, passaven per anar al bar per parlar o vore algú. Les xiques, fins aleshores relegades a casa, tantejaven i descobrien tímidament llocs on trobar-se a gust per fer-se alguna coseta; algunes inclús, per fumar-se un cigarrret (el fum del tabac donava la benvinguda al bar). L'arribada de la televisió a les cases, el cobrament dels jornals dels treballadors en taló bancari i les comoditats que disfrutem amb cases a poc a poc més ben moblades i còmodes, han fet canviar totalment este costum i el bar ha esdevingut menys imprescindible.

L'anècdota

Per acabar, una xicoteta anècdota de la qual vaig ser testimoni. Tal com he dit abans, els balls de la Societat Musical foren tot un èxit. La visita de la parella de la Guàrdia Civil, a fi de vetlar per l'ordre i bon comportament dels assistents era quasi obligada. La parella de guàrdies, pegava una miradeta per damunt damunt, es deixava vore, s'acostava a la barra i es feia una rondeta (quasi sempre pagada per algun membre de la junta de la Societat, algun amic de l'autoritat o *la casa*

mateixa). Una nit, arribà el cap del quarter del poble, "el comandante de puesto", acompanyat d'un altre guàrdia i un sergent. Després de pegar la volteta d'inspecció i fer-se la sempre ben acceptada invitació, s'acomiadaren de mon pare, sense més novetats, amb un "Ale, buenas noches". El dia següent, estant jo al mostrador, arriba el cap i em pregunta: "¿Está tu padre?" Cride mon pare i sent que li diu el cap: "Anoche, como recordará, vino el sargento, de inspección. Le pareció que todo estaba en orden..., pero... me dijo que no le parecía bien que el bar estuviese en el mismo lugar que el baile: gente joven, chicas guapas, música alegre y la proximidad de bebidas alcohólicas es una mezcla que puede resultar explosiva en cualquier momento." Mon pare li contestà que ja s'havien fet molts balls i que mai no havia ocorregut cap incident; que tots eren gent de confiança. I el cap replicà: "Lo siento, pero para la próxima actuación, tendrán que bajar el bar al primer piso." Mon pare insistí a quedar-se allí dalt, pensant també que el negoci no seria el mateix: els jóvens volen mirar i que els miren beure. Però el cap li digué que era una ordre del seu superior i, per tant, no podia fer res. De manera que, sentint-ho molt i amb el nostre pesar, bar cap avall, a una de les dos sales del primer pis.

Un parell de setmanes després, de nou arriba el cap, ara acompanyat d'una altra parella: un guàrdia i un tinent. Miradeta de costum als balladors, salutació d'algun membre de la junta i visita al bar. Baixen al primer pis i mon pare els atén. El

tinent, de sobte, li pregunta a mon pare: "Garrido, ¿este bar no estaba antes arriba?" Mon pare li diu que sí, però que el sergent que ens visità unes setmanes abans li digué al cap que el bar allí no podia estar. La cara del cap es tornà vermella com una tomaca explicant-li al tinent l'ordre que havia rebut del sergent en aquella ocasió. El tinent, que era prou *marxós* i a qui li agradava l'ambient de *marxa fester-barer*, s'encara amb mon pare i li diu: "Aquí abajo el bar está muy aburrido, de manera que cuando pueda lo vuelve a subir". Es en eixe lloc i moment quan, sense fer la mili, vaig aprendre el que pesava en la vida militar una "galleteta" o "estreleta" més en l'uniforme. Sí, sí, o siga, bar cap amunt. Era un altre temps.

Tani servint un bon client i amic, Rafael Campillo.

MIG SEGLE DE BIBLIOTECA PÚBLICA MUNICIPAL

El 23 d'abril de 1963 es va inaugurar oficialment la Biblioteca Pública Municipal, situada aleshores en una part de la planta baixa de l'Ajuntament, amb entrada pel carrer del Mestre Serrano nº 3. L'expedient de creació es va iniciar l'any 1960 i, mentre es tramitava, la corporació municipal va decidir obrir un servei de lectura pública en una sala del primer pis de l'Obrera, cedida pel Patronato de la Virgen de los Dolores; "todo ello sobre la base de los libros de que ya se disponía y otros adquiridos ahora y con la idea de inaugurarla el primer día de fiestas"; segons anunciava el programa de festes de 1960. Esta biblioteca provisional va estar a càrrec de José Vidal durant poc de temps. El 30 de desembre de 1960 és nomenat bibliotecari Rafael Martí Garrigues, mon pare.

La inauguració de 1963

La inauguració de la biblioteca definitiva va ser notícia en la premsa valenciana. El *Levante* i *Las Provincias* li van dedicar unes quantes columnes. A les nou de la nit arribaren a Castelló el governador civil, Antonio Rueda y Sánchez-Malo, i el president de la Diputació, Bernardo de Lassala González. També s'hi trobaven, a banda de les autoritats i forces vives locals, el vicepresident de la Diputació, Diego Sevilla Andrés; el director de *Levante*; el cap del Servei de Lectura de la Direcció General d'Arxius i Biblioteques, Luis García Ejarque; la directora del Centre Coordinador de Biblioteques, Amparo Pérez; els alcaldes de Cotes, Sumacàrcer, Càrcer, la Poble Llarga i Alcàntera; el bibliotecari, Rafael Martí; i alum-

nes dels centres educatius amb els seus mestres. Quan va arribar el governador, la Lira Castellonera va interpretar una marxa i les campanes de l'església foren llançades al vol. Les cròniques diuen que "El vecindario en pleno hizo objeto al señor gobernador de un entusiasta recibimiento, y las calles de la población aparecían engalanadas con colgaduras y banderas". Amadeo Romà em comenta, però, que hi havia poca gent, i sense massa entusiasme. Després de la benedicció i inauguració del local es va celebrar un acte d'exaltació del Dia del Llibre al cinema Rex, "completamente lleno de público"; llegim al *Levante*. Allí les autoritats més destacades van fer un seguit de discursos on ponderaven els beneficis de la lectura i de la cultura i, de retop, aprofitaven per a alabar "la gran labor cultural que está llevando a cabo el Movimiento". Després d'un refrigeri al saló de la Séquia Reial d'Escalona, el governador i el seu seguici tornaren a València cap a les onze de la nit.

El *Servicio Nacional de Lectura*, que instituïa les biblioteques a través dels centres provincials coordinadors de biblioteques, va aportar 1.506 llibres, valorats en unes 180.000 pessetes. L'ordre de creació i aprovació del seu reglament és del 27 d'abril de 1963 (BOE, nº 112, 1963, maig 10, p. 7716).

F. Xavier Martí i Juan

Villanueva de Castellón: la biblioteca municipal

Desde 1963 viene funcionando la biblioteca municipal, instalada admirablemente en los bajos del Ayuntamiento, dotada de cuantos elementos son precisos para hacer agradable el ambiente en verano y en invierno.

Su éxito es evidente, tanto a lo que se refiere a la presencia de lectores en la biblioteca, como a los que se llevan libros para su lectura en casa. En los primeros, es de destacar la numerosa asistencia infantil, dentro del mayor orden y respeto. La lectura en casa es muy beneficiosa, ya que generalmente no se reduce a un solo lector, sino que se amplía a otros familiares por la tenencia del libro durante varios días completos.

En mis manos tengo la estadística del movimiento de la biblioteca durante 1965, cuyos datos totalizaré para conocimiento y curiosidad pública. Son éstos: 2.161 volúmenes, con obras modernas y de selección muy cuidada; 136 títulos de revistas, diarios de Valencia. He totalizado las lecturas diarias en más de quince mil volúmenes, predominando la novela y los libros infantiles, siendo el número de lectores diarios hasta el último día del año, de 9.129, entre hombres, mujeres y niños. Su horario es variable: de 7 a 9 de la tarde, en verano y de 5'30 a 8'30, en invierno. La junta de la biblioteca es la siguiente: presidente, el alcalde, don José Sanz Lozano; representante sindical, don Eduardo Benetó; vocales, don Juan Ribes Benetó y don Andrés Moreno Vila; bibliotecario, don Rafael Martí Garrigues.

Deseamos que el número de obras y lectores aumente, ya que todo ha de redundar en beneficio de la cultura local.- FERNANDO FERRI LLAGARIA, corresponsal.

(*Las Provincias*, 1966, febrer 3)

Rafael Martí Garrigues, carter i primer encarregat de la Biblioteca Pública Municipal, a la porta de Fotos Staro (ara Café Plaça).

Primers anys de Biblioteca Pública

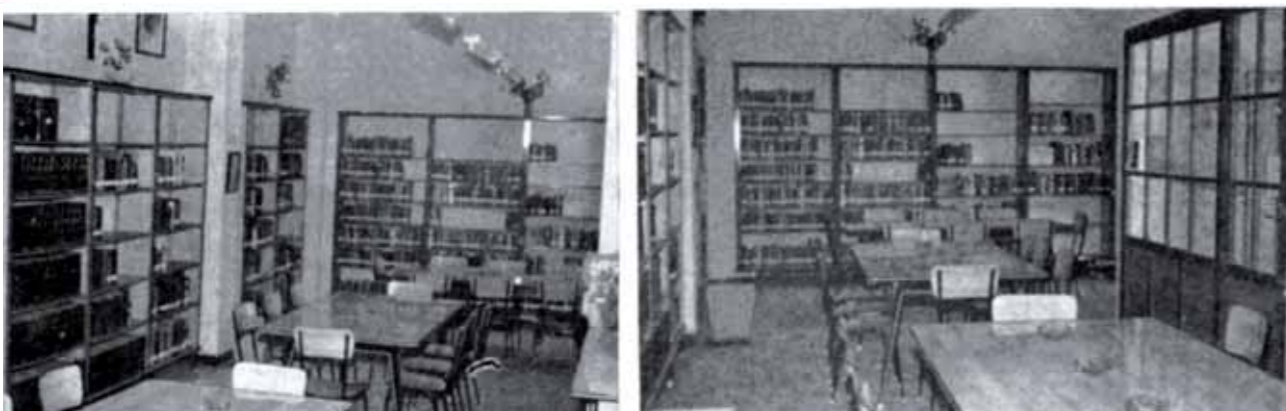
Del moviment i de l'organització de la biblioteca durant els primers anys, ens podem fer una idea bastant aproximada gràcies a una crònica excel·lent de Fernando Ferri Llagaria publicada el 3 de febrer de 1966 en *Las Provincias*.

Història breu

És difícil resumir en poques línies els cinquanta anys d'esta venerable institució. En la revista de festes de 1976 mon pare informava en un breu sobre l'estat de la biblioteca. Hi havia 1.320 socis, més barons (901) que dones (419), que van llegir-se a casa un total de 4.312 llibres. Llavors hi havia registrats 3.324 títols i cada any solien ingressar uns 90 títols nous. Rafael Martí considerava que la major preocupació era l'absència de lectors entre 20 i 60 anys. Mon pare va cessar a petició pròpia l'any 1978 i el van substituir, successivament, Joan Alfred Climent, Frederic Sentandreu, Pepe Badal i Raymi Navalón. El 7 de maig de l'any 1991 la biblioteca es va traslladar a la planta baixa de la

Benedicció de la Biblioteca Pública Municipal el 23 d'abril de 1963. D'esquerra a dreta podem veure entre altres: el rector Joaquin Cots, Amadeo Romà, Andrés Moreno, Juan Ribes, el governador Antonio Rueda i l'alcalde Salvador Climent.

Fotos de la biblioteca, aparegudes al *Boletín de la Dirección General de Archivos y Bibliotecas*, nº 71, p. 36.

Casa de la Cultura, on es troba ara. L'11 de juliol de l'any 1992 es va dedicar a l'escriptor Joan Fuster i Ortells. El major repte de les biblioteques públiques en els últims anys ha sigut haver d'adaptar-se a les noves tecnologies de la comunicació. Per això van irrompre els ordinadors a la biblioteca, per tal de facilitar l'accés dels ciutadans a Internet. També hem vist, en els últims anys, que s'ofereixen materials de consulta i préstec en altres formats, com vídeos, cd, dvd, videojocs, etc. El catàleg en fitxes de paper ha sigut substituït pel catàleg digital, i les fitxetes blaveta i grogueta dels préstecs han donat pas al préstec amb lector del codi de barres.

Antecedents de la Biblioteca Pública Municipal

La primera biblioteca d'accés públic a Castelló va ser la de l'Obrera. D'acord amb una de les seues finalitats essencials, la instrucció dels obrers, esta emblemàtica Societat havia de disposar "del material científico y pedagógico necesario para el buen funcionamiento de una Escuela nocturna que actuará en una de las salas de la Casa Social y en los meses de Octubre a Marzo" (regla-

ment de 1928). Entre aquest material hi havia llibres. En alguns períodes del segle XX ha sigut accessible la Biblioteca Parroquial. De caràcter municipal i amb una concepció ja moderna va ser la Biblioteca Popular Castellonense, inaugurada el 17 de juliol de 1932. El mes de novembre de 1934 es va inaugurar la biblioteca de l'escola del Canyar. Les dues depenien del Consejo Local de Primera Enseñanza i van ser precintades en acabar la Guerra Civil. A banda de les biblioteques dels centres educatius, ens consta l'existència d'algunes petites col·leccions bibliogràfiques particulars de gran interès.

Present i futur

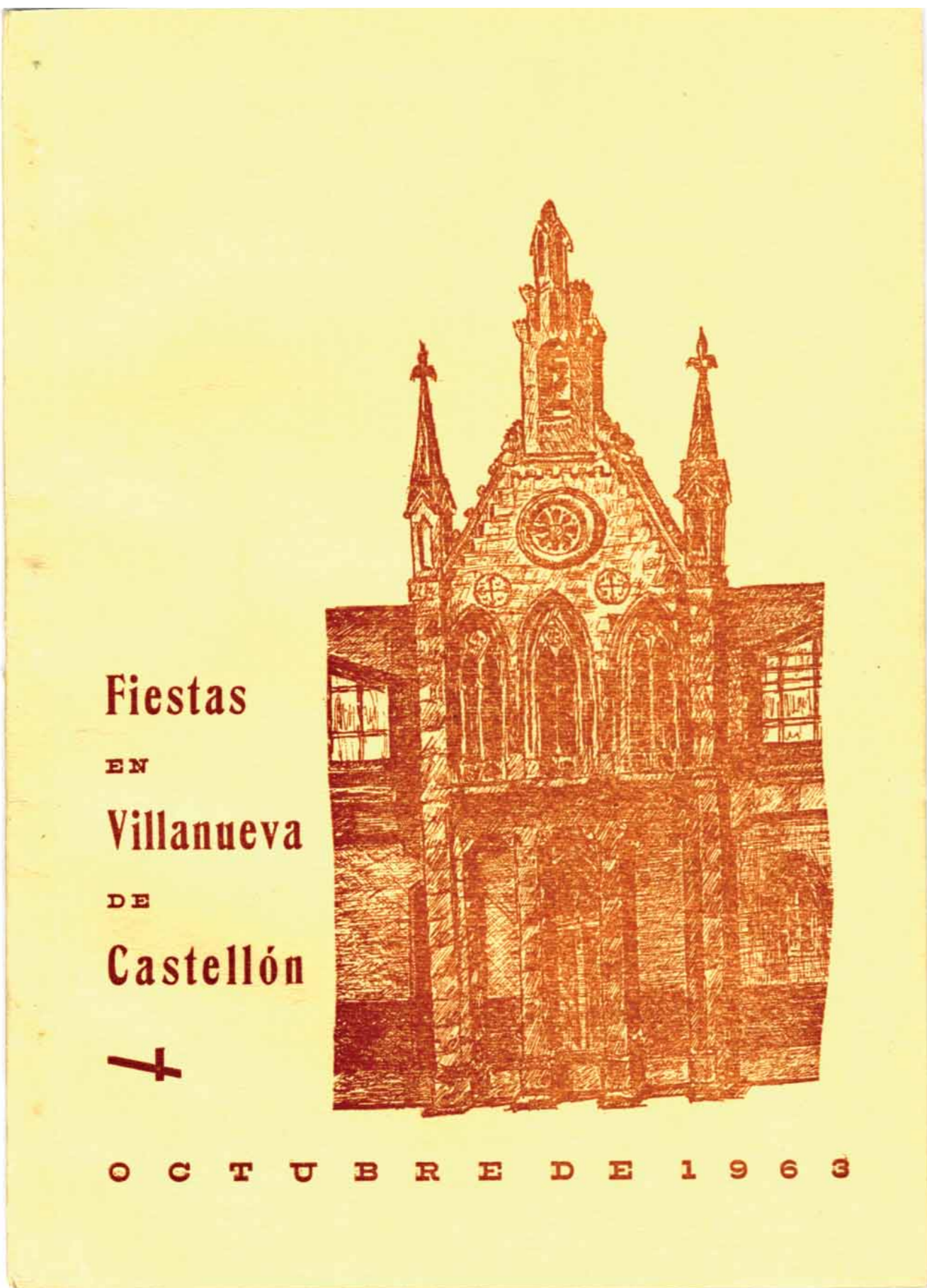
La biblioteca actual té una sala de consulta comuna per a adults i per a infants, una aula per a fer treballs de grup i la sala d'ordinadors. Esta és la part d'accés públic. A la primera planta de la Casa de Cultura es troba el dipòsit. En una sala hi ha els llibres de menys circulació, que els usuaris poden consultar sempre que ho sol·liciten; esta secció està pràcticament tota catalogada. En una altra sala hi ha la secció de llibres antics i l'hemeroteca (publicacions periòdiques). En

la part antiga conservem el bo i millor del nostre patrimoni bibliogràfic; allí es guarden les restes del fons de la *Biblioteca Popular Castellonense* i de la biblioteca de l'Obrera, així com també la biblioteca de don Federico Picornell i el fons de secretaria de l'Ajuntament. El mes de juliol de 2011 s'hi va incorporar el fons de temàtica taurina de José Torregrosa Vidal (Castelló 1920-2011), donat pels seus fills.

Una biblioteca, però, no ha de ser solament un dipòsit de llibres i un servei de préstec. Les biblioteques s'han de convertir en centres de recursos, en àmbits on els usuaris troben resposta a les demandes d'informació. Igualment cal potenciar la biblioteca com a institució que es dedica especialment a la promoció de la lectura, amb la col·laboració indispensable dels centres educatius. La creació, enguany, de la Bibliopiscina és un intent de fer arribar els serveis bibliotecaris a usuaris que no solen anar a la biblioteca. En estos punts s'han fet i es fan coses, però cal insistir-hi, si volem que la Biblioteca Pública Municipal Joan Fuster dure mig segle més, si més no.

record de les festes de 1963

Srta. María-Isabel Liñana Alfonso
REINA DE FIESTAS 1963

D. Rafael A. Arnanz Delgado

Mantenedor de los próximos Juegos Florales

Nacido en Zaragoza el 28 de Noviembre de 1927. Estudió Derecho y Profesorado Mercantil.

Miembro de la Tertulia Literaria del Colegio Mayor Cerbuna de la referida ciudad, cuyo Presidente de Honor era don Eugenio D' Ors.

En el año 1952 ingresó por oposición en el Cuerpo de Secretarios de 1.ª categoría de Administración local. Actualmente es Secretario del M. I. Ayuntamiento de Sagunto.

Ha realizado trabajos de investigación de derecho foral aragonés, en virtud de los cuales ha obtenido el ingreso como Consejero de Estudios de Derecho Aragonés, filial del C.S.I.C.

Como conferenciante de temas culturales y sociales ha actuado en Madrid, San Sebastián, Zaragoza, Castellón, Ciudad Real, Puertollano, Campo Criptana, Sagunto, etc., etc.

Como periodista ha publicado y publica colaboraciones en los periódicos «La Voz de España», «Heraldo de Aragón», «Lanza», «Odiel», «Levante» y «Arriba».

En la actualidad desempeña la plaza de Profesor Ayudante de Derecho Político de la Universidad de Valencia. Es Licenciado en Ciencias Políticas. Ha participado en Congresos y Cursos, el más reciente en la Universidad de Verano de Santander.

Corte de Honor

Srta. Matilde Aranda Romero.

- » Leonor Ferrer Perales.
- » Matilde García Pastor.
- » María-Teresa Llopis Gascó.
- » Conchita Martorell Puertos.
- » Pepita Peris Garrido.
- » Encarnación Sanz Martorell.
- » Angelita Vert Francés.
- » María-Teresa Vidal Badenes.

Indice cronológico de Festejos

Día 28 de Septiembre, sábado

Víspera de Fiestas

A las doce. Volteo general de campanas y disparo de tracas y carcasas en la plaza del Caudillo.

A las diecinueve. Pasacalle por la Banda de Trompetas y Tambores de la Organización Juvenil.

A las veinte. Pasacalle por la Banda «Lira Castellonense».

A las veintidós. En «California»,

VIII Juegos Florales

En dicho acto actuará como mantenedor D. Rafael A. Arnanz Delgado, Abogado y Secretario del Muy Ilustre Ayuntamiento de Sagunto.

Luego, en la Avenida de la Falange, disparo de fuegos artificiales aéreos.

En la Casa Consistorial, recepción en honor de la Reina y de su Corte.

Día 29 de Septiembre, domingo

Fiesta de los Santos Abdón y Senén

A las siete. Pasacalle por la Banda de Trompetas de la O. J. E.

A la misma hora. Concurso de Pesca en el río Albaida.

A las nueve. Pasacalle por la Banda «Lira Castellonense».

A las diez

Solemne Misa

con revestida y sermón, a los Santos Abdón y Senén.

Seguidamente, en la plaza del Caudillo, tracas y finales aéreos.

A las catorce. Pasacalle por la Banda «Lira Castellonense».

A las 15'30. Partido de fútbol.
A las diecisiete.

Gran Cabalgata

en la Avenida de la Falange.

A las veinticuatro. Fuegos aéreos en la plaza del Caudillo.

Día 30 de Septiembre, lunes

Fiesta de la Santísima Virgen de los Dolores

A las siete. Pasacalle por la Banda de Trompetas y Tambores de la O. J. E.

A las nueve. Pasacalle por la Banda «Lira Castellonense».

A las diez.

Solemne Misa

con revestida y sermón, a la Santísima Virgen de los Dolores.

Seguidamente, en la plaza del Caudillo, tracas y finales aéreos.

A las catorce. Pasacalle por la Banda «Lira Castellonense».

A las dieciséis. Cucañas y Juegos Infantiles en la plaza del Ayuntamiento.

A las diecisiete. Gran carrera ciclista juvenil en el circuito de la Gran Vía.

A las diecinueve.

Solemne Procesión

A la entrada de la veneranda imagen en el Templo, disparo de fuegos aéreos.

A las veintidós. En «California»,

Función de sainete valenciano

A las veinticuatro. Fuegos aéreos en la Avenida de la Falange.

Día 1 de Octubre, martes

Fiesta del Santísimo Cristo de los Prodigios

A las seis. Gran «despertá».

A las siete. Pasacalle por la Banda de Trompetas y Tambores de la O. J. E.

A las nueve. Pasacalle por la Banda de Música «Lira Castellonense».

A las diez.

Solemne Misa

con revestida y sermón, al Santísimo Cristo de los Prodigios.

Seguidamente disparo de tracas y finales aéreos en la explanada de la Estación.

A continuación pasacalle por la Banda «Lira Castellonense».

A las dieciséis. Partido de fútbol.

A la misma hora. Concurso de Palomos jóvenes.

También a la misma hora Concurso de Tiro de Pichón.

A las diecisiete. Carrera de cintas en la Avenida de la Falange.

A las diecinueve.

Solemne Procesión

A la entrada de la veneranda imagen en el Templo, disparo de fuegos aéreos.

Seguidamente, en la explanada de la Estación

Gran castillo de fuegos artificiales

A las veintidós. En «California»,

Gran función de variedades selectas

Villanueva de Castellón, Septiembre-Octubre de 1963.

El Presidente de la Comisión,

Modesto Serradell Garcia

El Alcalde,

Salvador Climent Reig

El Secretario,

Tomás Segura Bermúdez

NOTA.—Los fuegos de artificio serán disparados por el pirotécnico responsable Sr. CRESPO, de Alcira.

memòria gràfica

Vva. de Castellón
en FESTES
Agost
2013

**Els millors segadors
d'arròs de l'any 1952.**

Grup de segadors de Vva. de Castellón que va guanyar el IV Concurs Nacional de Sega d'Arròs, celebrat a Amposta al setembre de l'any 1952. D'esquerra a dreta: Eduardo Puertos, Eduardo Romero, Vicente Pellicer, Pepe Plasencia i Emilio Garrido.

Plaça de l'Om.

Passacarrer a la plaça de l'Om dels festers i de les festeres de l'any 1963.

**Geladeria La Ibense
any 1962.**

Era una de les dos geladeries del poble i es trobava on ara està Els Quatre Gats. D'esquerra a dreta: El propietari Paco Valero, Pepita Martínez, Rosa Climent i Mari Carmen Pérez.

Camp parroquial de l'Almenà, 1 de juliol de 1961.

L'equip Vasco de Gama, en la foto va guanyar al Diamante per 10 a 0. Els jugadors eren: Miguel, Solano Martí, Lino Calatayud, Luís Ferrando, Fernando Liñana, Fermín Fons, Franco, Vicente Morales i Vicente Poldín. Darrere, entre altres: Alfredo Gregori, Ramon Moreno, els vicaris José Tortosa i José Luis Castells, i Esteban Mínguez.

La Quinta del 67 a la plaça de l'Església.

La Quinta del 67 formada pels nascuts l'any 1946. D'esquerre a dreta, plantats: Arturo Villar, Enrique Enguix, José Barberà, José Talens, Fernando Liñana, Jesús Arau, Eduardo Sala, Eduardo Murillo, Vicente Estrada, Vicente Castells, Juan García, Vicente González, José Bolinches, Antonio Durà, Genaro Talens, Juan Amorós, Vicente Daràs, Ramon Delgado, José Molina, José Ubert, José Pla, Jesús Ferrando, Tobias Isern, Luís Uberos i Vicente Pons.

D'esquerre a dreta, acatxats: Vicente Roca, Juan Pizarro, Manolo Maceiras, José Cuenca, Juan Valera, Fernando Puig (no quinto), José Alcover, Ramón Francés, Samuel de la Torre, Heliodoro Llucián, Eliseo Torregrossa, Rafael Climent, Eliseo Talens, Juan Arándiga, José Linares, Antonio Andrés, Federico Hernández, Joaquín Mateu i Salvador Mena.

Collidors de l'any 1969.

D'esquerre a dreta: Ramiro Cervera, Alberto Garrido, Rafael Palomares, Rafael Benavent, Pepe Benetó, Marcelino Campos, Salvador Francés, Antonio Puertos, Ricardo Armengol i Ramon Garrido. Asseguts: Ramón Francés, Rafael Perales i José Garrido Estruch.

Festes Majors de 1971, el primer any de Moros i Cristians a Castelló.

Components de la comparsa dels Alfàrabs i companys d'Ontinyent després del dinar a al magatzem de l'antiga Cambra Agrària. Entre altres: Pepe Gallego, Genaro García, Federico Escuder, Juan Sola, Salvador Marrahí (pare) i als seus muscles el fill Salva Marrahí Fuentes.

les festes del 2012

LES FESTES DEL 2012

guia comercial

HERNÁNDEZ

Clínica Dental

Dr. Enrique Hernández Liñana
Nº Col. 46003022

Plz. del Ayuntamiento, 9-2-5ª
46270 Vva. de Castellón (Valencia)

Tel. 962 454 208
www.clinicadentalhernandez.es
clinicahdz@gmail.com